

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Opas koevapauteen sijoitetun asuinkumppanille

Takala, Jari
Tuhkanen, Samuli

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Opas koevapauteen sijoitetun asuinkumppanille

Takala Jari &
Tuhkanen Samuli
Sosionomikoulutus,
rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2017

Takala Jari & Tuhkanen Samuli

Opas koevapauteen sijoitetun asuinkumppanille

Vuosi 2017

Sivumäärä 95

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa selkeä opas valvotusta koevapaudesta Rikosseuraamuslaitoksen käyttöön. Prosessissa tehtiin yhteistyötä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen avovankiloiden, tukipartion sekä aluekeskuksen kanssa. Varsinaisena työn tilaajana toimi Suomenlinnan vankila.

Opas on tarkoitettu annettavaksi ensisijaisesti niille henkilöille, jotka asuvat samassa asunnossa koevapauteen sijoitetun kanssa. Opas soveltuu annettavaksi myös koevapauteen sijoitetun toimintavelvoitteeseen liittyville tahoille, kuten työnantajille tai kuntoutuspaikoille. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä koevapauteen sijoitetun asuinkumppaneiden oikeuksista.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena työnä. Työn aineisto kerättiin ja analysoitiin laadullisin eli kvalitatiivisin menetelmin. Aineistoa kerättiin pääasiassa teema- ja ryhmähaastattelun menetelmiä käyttäen. Lisäksi prosessia täydennettiin havainnoinnin ja opinnäytetyöpäiväkirjan avulla.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa on käsitelty asuinkumppanin oikeuksia, hyvän hallinnon periaatteita, valvotun koevapauden prosessia sekä koevapauden vaikutusta elämänhallintaan. Teoriaosuuden jälkeen raportissa on esitetty opinnäytetyöprosessin kulku ja kerrottu yksityiskohtaisemmin käytetyistä menetelmistä. Tämän jälkeen on arvioitu opinnäytetyöprosessia sekä työn produktia.

Työelämän edustajat kertoivat oppaan olevan selkeä, helppolukuinen, ymmärrettävä ja ennen kaikkea hyödyllinen. Palautteen mukaan opas vastaa työelämän odotuksia ja sitä odotetaan heti käyttöön. Oppaan nähtiin hyödyttävän niin koevapauteen sijoitetun asuinkumppania kuin työelämääkin. Lisäksi opinnäytetyön avulla saatiin kokemuksellista tietoa valvotun koevapauden prosessista.

Asiasanat: valvottu koevapaus, kontrolli, tuki, opas, asuinkumppani, oikeudet

Takala Jari & Tuhkanen Samuli

A guide for the housemate of an inmate placed in probationary liberty under supervision

Year	2017	Pages	95
------	------	-------	----

The goal of this bachelor's thesis was to produce a clear guide about probationary liberty under supervision for the Criminal Sanctions Agency. During the process, there was cooperation with open prisons, the supervision patrol and the Region Center of Criminal Sanctions Region of Southern Finland. This work was assigned primarily by Suomenlinna Prison.

The guide was designed for people who live with an inmate placed in probationary liberty under supervision. It can also be used as a guide for employers and rehabilitation institutes. The aim of the guide is to provide knowledge about probationary liberty under supervision and the related actions involving public officials as well as the rights of the housemate.

The work was a practice-based thesis. The data was gathered and analyzed by qualitative methods. The data was gathered mainly using theme and group interviews. In addition, observation and thesis diary were used to support the other methods.

The theoretical part of this bachelor's thesis consists of rights of the housemate, principles of good administration, the process of the probationary liberty under supervision and the effect of the probationary liberty under supervision on life management. In addition, the execution of the process and the research methodology were described. Finally, the evaluation of the process and the product was conducted.

According to the feedback given by working life the guide is clear, easy to read, understandable and most of all useful. Based on the feedback the guide answers to the expectations and it is expected to be in use soon. The guide was regarded useful for the housemate of an inmate placed in probationary liberty under supervision and the working life. Additionally, experience-based knowledge about the process of the probationary liberty under supervision was gathered.

Keywords: probationary liberty under supervision, control, support, guide, housemate, rights

Laki ja lyhenneluettelo

ALKE	Aluekeskus
ESRA	Etelä-Suomen rikosseuraamusalue
HE	Hallituksen esitys
HL	Hallintolaki 434/2003
KEHA	Keskushallinto
LsL	Lastensuojelulaki 417/2007
PkL	Pakkokeinolaki 806/2011
PL	Perustuslaki 731/1999
ransu	rangaistusajan suunnitelma
RISE	Rikosseuraamuslaitos
RiseM	Rikosseuraamuslaitoksen määräys
RL	Rikoslaki 39/1889
RsL	Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009
TaL	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986
vkv	valvottu koevapaus
VkvL	Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013
VL	Vankeuslaki 767/2005

Sisällys

1	Johdanto	8
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	9
	2.1 Rajaukset	9
	2.2 Kirjallisen viestinnän merkitys oppaassa	10
3	Rikosseuraamuslaitos toimintaympäristönä	11
	3.1 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio	12
	3.2 Hankeorganisaationa ESRA:n avovankilat	14
4	Tietoperusta	15
	4.1 Asuinkumppanin oikeudet	16
	4.2 Hyvä hallinto	17
	4.2.1 Hallinnon oikeusperiaatteet	18
	4.2.2 Muut vaikuttavat periaatteet	20
	4.3 Valvottu koevapaus osana suunnitelmallista täytäntöönpanoa	21
	4.3.1 Edellytykset ja niiden selvittäminen	22
	4.3.2 Koevapauden valmistelu	24
	4.3.3 Koevapauden rangaistusajan suunnitelma	25
	4.3.4 Velvollisuudet ja poikkeukset	26
	4.3.5 Valvonta	27
	4.3.6 Koevapauden estyminen ja peruuttaminen	28
	4.3.7 Päätösvalta	29
	4.4 Koevapauden vaikutus elämänhallintaan	30
	4.5 Koevapaus kansainvälisesti	32
5	Toteutus	33
	5.1 Toteutuksen tausta	33
	5.2 Toiminnallinen opinnäytetyö	34
	5.3 Havainnointi	36
	5.4 Teemahaastattelu	36
	5.5 Aineiston analysointi	37
	5.6 Ryhmähaastattelu	39
	5.7 Opinnäytetyöpäiväkirja	40
6	Tulokset	40
	6.1 Teemahaastattelun tulokset	41
	6.2 Ryhmähaastattelun tulokset	44
7	Arviointi	45
	7.1 Prosessin arviointi	45
	7.2 Oppaan arviointi	46
	7.3 Vaikutusten arviointi	47

8	Pohdinta	49
8.1	Oman ammatillisen toiminnan reflektointi	49
8.2	Eettisyys ja luotettavuus.....	50
8.3	Työn hyödyllisyys ja kehittämis ehdotukset.....	53
	Lähteet	55
	Kuviot..	58
	Taulukot	59
	Liitteet.....	60

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tekijät saivat vuoden 2017 alussa Suomenlinnan vankilan henkilökunnalta ehdotuksen kehittää valvotun koevapauden valmistelua. Henkilökunnan mielestä valvotun koevapauteen liittyvää tietoa tulisi tuoda paremmin esille. He toivoivat, että koevapaudesta tehtäisiin jonkinlainen opas, joka olisi tarkoitettu ensisijaisesti henkilöille, jotka asuvat samassa asunnossa koevapaudessa olevan vangin kanssa.

Valvotulla koevapaudella tarkoitetaan ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuun sijoittuvaa ajanjaksoa, joka suoritetaan vankilan ulkopuolella teknisen valvonnan alaisena. Se on osa suunnitelmallista ja asteittaista vapautumisprosessia, jolla pyritään ylläpitämään ja edistämään vangin kykyä sijoittua yhteiskuntaan. Valvottuun koevapauteen voidaan sijoittaa aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksen suorittamista. Vangin edellytykset sijoittua valvottuun koevapauteen selvitetään vankilassa. (RL 8§; VkvL 2§, 7§, 9§.)

Koevapauden yhtenä edellytyksenä on, että vanki sitoutuu tekemään työtä taikka osallistuu koulutukseen, kuntoutukseen, toimintaohjelmiin tai muuhun vastaavaan toimintaan. Lisäksi vangilla on oltava käytössään koevapauden täytäntöönpanoon soveltuva asunto. Jos asunnossa asuu muita henkilöitä, on Rikosseuraamuslaitoksen selvitettävä täysi-ikäisten henkilöiden suostumus sekä alaikäisten henkilöiden mielipide valvotun koevapauden suorittamisesta ja siihen liittyvistä valvontakäynneistä. (VkvL 3§, 9§.)

Olemme olleet virkamiesten mukana näillä edellä mainituilla selvityskäynneillä. Käynneillä oli havaittavissa, etteivät asunnossa olevat olleet useinkaan tietoisia, mitä valvottu koevapaus oikein tarkoittaakaan. Asukkailla oli epätietoisuutta muun muassa siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu, ja mitä muuta henkilöiden pitää tehdä kuin antaa suostumus. Nämä havainnot selkeyttivät myös meidän ymmärrystä oppaan tarpeellisuudesta. Olimme henkilökunnan kanssa yhtä mieltä siitä, että asunnossa oleville olisi järkevää antaa selvityskäynnin yhteydessä jonkinlainen opas, jossa kerrotaisiin valvotusta koevapaudesta.

Esittelimme idean oppaan tuottamisesta myös Keravan ja Jokelan vankilalle sekä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen kehittämispäällikölle. Esittelyn tarkoituksena oli saada selvitys, mitä ajatuksia opas herättää ja olisiko kenties muillakin laitoksilla tarvetta tämän tyyppiselle oppaalle. Kävi ilmi, että opas kiinnosti myös muita vankiloita sekä alueen kehittämispäällikköä. Ajatus siitä, että opas tulisikin yhden vankilan sijasta koko Etelä-Suomen Rikosseuraamusalueen käyttöön lisäsi entisestään meidän innostusta tuottaa mahdollisimman käyttökelpoinen opas.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa selkeä opas valvotusta koevapaudesta Rikosseuraamuslaitoksen käyttöön. Oppaan ensisijaisena kohderyhmänä ovat ne, jotka asuvat samassa asunnossa valvottuun koevapauteen sijoitetun kanssa. Tässä opinnäytetyössä käytämme näistä edellä mainituista henkilöistä käsitettä asuinkumppani. Asuinkumppani voi olla avio- puoliso, avopuoliso, lapsi, lapsipuoli, kämppekaveri, isä, äiti, veli tai jokin muu sukulainen tai tuttava. Asuinjärjestelyt voivat olla kaiken kaikkiaan hyvinkin kirjavia.

Tavoitteena oli, että opas lisäisi tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista. Tämän myötä jokaisen perustuslailliset oikeudet tulevat yleisesti paremmin huomioiduksi. Yhdenmukainen ja riittävän kattava tiedottaminen valvotusta koevapaudesta tuo samassa asunnossa asuvan oikeudet ja vaikutukset arjessa paremmin ymmärrettäväksi. Lisäksi tavoitteenamme oli tehdä opas niin, että sen voi tarvittaessa antaa myös koevapauteen liittyvään toimintavelvoitepaikkaan, kuten työnantajille tai kuntoutuspaikoille.

Koevapauteen sijoitettujen asuinkumppanit ottavat aika ajoin yhteyttä vankilaan ja kysyvät, miten menetellä joissain tilanteissa. Jos nämä tiedot olisivat oppaassa, ei asuinkumppanilla ole enää tarvetta ottaa yhteyttä vankilaan koevapauteen liittyvissä perusasioissa. Toisinaan yhteydenotolle saattaa kuitenkin olla perusteltu syy. Tästä syystä oppaassa tulee kertoa, milloin asuinkumppanin on hyvä ottaa yhteyttä vankilaan. Näin ollen työn tavoitteina oli myös vähentää asuinkumppaneiden tarpeettomia yhteydenottoja sekä auttaa kohdentamaan yhteydenotot oikeille tahoille. Lisäksi tavoitteena oli, että opas toimisi jatkossa koevapauden selvituskäynneillä virkamiehen työn tukena ja sitä kautta yhtäläistäisi virkamiesten ja eri laitosten käytäntöjä.

2.1 Rajaukset

Koevapauden valmisteluun liittyvät käytännöt saattavat toisinaan poiketa niin laitoksien sisällä kuin niiden välilläkin. Joissain selvityskäynneillä asuinkumppanille voidaan kertoa koevapaudesta kattavasti, mutta toisinaan asiat käydään läpi tiivistetympin. Keskusteltaessa aiheesta työntekijöiden kanssa tuli ilmi, että koevapauden prosessin yhtäläistämiseksi voisi olla tältä osin tarvetta. Näin ollen myös me halusimme laajentaa oppaan käytettävyyttä siten, että se palvelisi yhden vankilan sijasta koko Etelä-Suomen rikosseuraamusaluetta.

Oppaan suunnitteluun liittyen haastattelimme kahdeksaa valvotun koevapauden parissa työskentelevää virkamiestä. Rajasimme haastateltavat avovankiloihin, koska niistä valmistellaan eniten koevapauksia niiden vapauteen valmistavan luonteen vuoksi. Lisäksi haastattelimme

alueen tukipartiot, sillä se liittyy valvottuun koevapauteen oleellisena osana tuen ja kontrollin kannalta. Emme siis haastatelleet asuinkumppaneita, vaan ainoastaan virkamiehiä. Teimme tämän rajauksen siksi, että saisimme riittävän suuren otannan varsinaisesta kohderyhmästä. Haastattelemalla työntekijöitä saimme laajemman kokonaiskuvan, sillä virkamiesten kautta meille välittyi kuva useammasta tapauksesta.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa mietimme jopa kahden oppaan tekemistä siten, että toinen opas olisi tarkoitettu asuinkumppanille ja toinen puolestaan toimintavelvoitteeseen liittyville tahoille/henkilöille. Pohdittuamme asiaa tarkemmin tulimme kuitenkin siihen tulokseen, ettei kahden oppaan laatiminen tässä kohtaa ole tarkoituksenmukaista. Tästä syystä teimme yhden oppaan, joka soveltuu annettavaksi samassa asunnossa asuville, mutta tarvittaessa myös muille tahoille. Oppaassa kerrotaan valvotusta koevapaudesta kuitenkin niin, että sen sisältö keskittyy palvelemaan ensisijaista kohderyhmää.

2.2 Kirjallisen viestinnän merkitys oppaassa

”Koevapauteen sijoitettu on velvollinen pysymään 2 §:ssä tarkoitettussa asunnossa 14 §:ssä tarkoitettussa rangaistusajan suunnitelmassa ja viikoittaisessa aikataulussa määrättyä aikana. Asunnossa on pysyttävä klo 21:n ja kello 6:n välinen aika, jollei 5 §:n 3 momentissa tarkoitettua työstä tai toiminnasta aiheutuvasta syystä tai 21 §:stä muuta johdu.” (VkvL 6§.)

Edellä mainittu teksti on valvotun koevapauden laista. Mahtaa olla niin, että lähes jokainen joutuu tekstin luettuaan miettimään, mitä tekstillä oikein tarkoitetaankaan. Jotta tekstistä saisi edes jonkinlaisen ymmärryksen, on lukijan sisäistettävä myös muut tekstissä mainitut lain kohdat. Oppaassamme ei ole kuitenkaan tarkoitus kertoa koevapauden asioista näin vaikeaselkoisesti, vaan selkeällä ja ymmärrettävällä yleiskielellä.

Yleiskieli on muodoltaan selkeää, ja sen perusteet hallitsevat lähestulkoon kaikki. Yleiskieli pohjautuu kieliopilliseen oikeakielisyyteen, sisältäen kielen vakiintuneita ilmauksia ja sanoja. Kirjoitetussa yleiskielessä käytetään yleisesti tunnettua sanastoa, ja rakenteeltaan se on ymmärrettävää ja helppolukuista. Yleiskieli yhdistää myös eri ikä- ja ammattiryhmiä muun muassa silloin, kun lukijat eivät itse käytä kirjoittajan ammattikieltä. (Niemi, Nietosvuori & Virikko 2006, 108-111.)

Niissä keskustelutilanteissa, joissa virkamies kertoo koevapaudesta asunnossa olevalle, ei asunnossa oleva välttämättä muista jälkeensä kaikkia asioita. Tämä ilmenee muun muassa siten, että henkilöt ottavat myöhemmin yhteyttä vankilaan ja kysyvät jo heille kerrottuja asioita. Uusien asioiden sisäistäminen yhdeltä istumalta voikin olla monesti haasteellista. Saat-

taa olla myös niin, ettei keskusteluissa ole edes kerrottu kaikkia oleellisia asioita. Asiat voidaan myös käsittää toisin, jos esimerkiksi puhutaan liian hiljaa tai toiselle vierasta kieltä tai jos käytetään sanoja, jotka kuulija voi käsittää eri tavalla kuin kertoja (Lohtaja-Ahonen & Kaihovirta-Rapo 2012, 12).

Mainituissa keskustelutilanteissa virkamies voi kuitenkin käyttää opasta suullisen viestinnän tukena. Keskustelu on näin ollen täsmällisempää, kun kertoja voi tarvittaessa tukeutua painettuun tietoon ja kertoa asiat opasta hyödyntäen. Kun opas annetaan asuinkumppanille keskustelun päätteeksi, on henkilön mahdollista tarkastaa siitä jokin mietityttämään jäänyt asia. Kirjallisen viestin merkitystä lisääkin juuri se, että tieto on tarvittaessa saatavilla. Myös viestin pysyvyys ja tarkkuus ovat kirjallisen viestin vahvuuksia. (Lohtaja-Ahonen & Kaihovirta-Rapo 2012, 16; Kaloinen, Suntinen & Vallisaari 2008, 85.)

Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista. Tosin, jos nykypäivänä jokin asia jää mietityttämään, on tieto helposti etsittävässä internetistä. Internetistä löydetyn tiedon alkuperä saattaa kuitenkin olla jostain aivan muusta kuin esimerkiksi valvotun koevapauden laista. Ristiriitaisessa tilanteessa henkilö voi joutua tekemään päätöksen siitä, mikä on oikeaa ja mikä väärää tietoa. Opasta lukiessa ei sen sijaan tarvitse miettiä tiedon alkuperää, vaan lukija voi luottaa sen oikeellisuuteen. Oppaan lopussa on myös mainittu lähteet, joten lukija voi halutessaan varmistaa niiden avulla tiedon luotettavuuden.

3 Rikosseuraamuslaitos toimintaympäristönä

Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa ja sen toimialueena on koko maa. Laitoksen tehtäviin kuuluu ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen nuorten rikosten tekijöiden valvonta sekä nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpano. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos vastaa ehdonalaisten vapautteen päästettyjen valvonnasta sekä tutkintavankeuden toimeenpanosta. Laitoksen toiminnan tavoitteena on lisätä tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä edistää heidän elämänhallintaansa ja sijoittumistaan yhteiskuntaan. (RsL 1:1§,2§,3§.)

Rikosseuraamuslaitoksen arvot, perustehtävä, keskeiset käsitteet ja visio on kerrottu Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa 2011-2020. Laitoksen arvot, joita ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa sekä turvallisuus, toimivat strategian perustana. Näihin arvoihin sitoutuminen tarkoittaa kaiken toiminnan lainmukaisuutta sekä oikeuden ja kohtuuden noudattamista, tuomittujen kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti, täytäntöönpanon toteuttamista siten, että

se on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja rikosseuraamusasiakkaille sekä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 5.)

Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävät koostuvat yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta sekä tutkintavankeuden toimeenpanosta. Laitoksen erityisenä tavoitteena on ehkäistä uusintarikollisuutta ja lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. Tavoitteiden toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitos pyrkii kehittämään työn sisältöä, työmenetelmiä, prosesseja ja henkilöstön osaamista sekä panostamaan yhteistyöhön muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen visiona on tehdä vaikuttavaa, luotettavaa ja merkityksellistä työtä yhteiskunnan turvallisuuden hyväksi. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 2,4.)

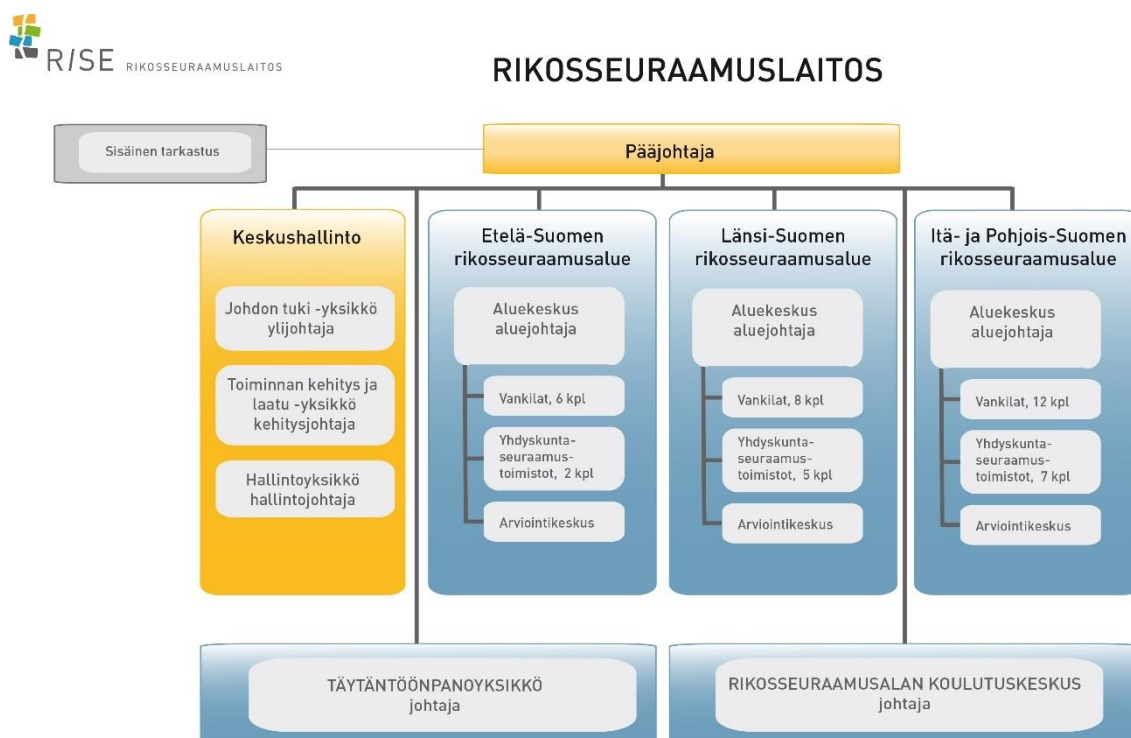
Kuvio 1: Rikosseuraamuslaitoksen arvot, perustehtävä, keskeiset käsitteet ja visio (Rikosseuraamuslaitos 2011).

3.1 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio

Rikosseuraamuslaitos koostuu kolmesta rikosseuraamusalueesta. Alueet ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalue (LSRA) ja Itä-Pohjois-Suomen

rikosseuraamusalue (IPRA). Alueet muodostuvat arviointikeskuksesta, yhdyskuntaseuraamus-toimistoista, vankiloista ja muista rangaistusten toimeenpanosta vastaavista yksiköistä. Jokai-sella alueella toimii myös aluehallinto, joka koostuu alue- ja arviointikeskuksesta. (Rikos-seuraamuslaitos 2016a.)

Alueiden lisäksi organisaatioon kuuluu keskushallinto, täytäntöönpanoyksikkö ja rikosseuraa-musalan koulutuskeskus. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö sijaitsee Helsingissä ja se koostuu johdon tukiyksiköstä, hallintoyksiköstä, toiminnan kehitys- ja laatu-yksiköstä se-kä sisäisestä tarkastuksesta. Täytäntöönpanoyksikkö huolehtii vankeuden, valvontarangaistuk-sen sekä tutkintavankeuden ajallisen keston toteutumisesta. Koulutuskeskus vastaa puoles-taan rikosseuraamusalaan liittyvästä tutkinto- ja täydennyskoulutuksesta. (Rikosseuraamuslai-tos 2016a.)

Kuvio 2: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiokaavio (Rikosseuraamuslaitos 2016a).

Rikosseuraamuslaitoksella työskentelee noin 2500 henkilöä. Henkilöstöstä suurin osa työskentelee valvonta- ja ohjaustehtävissä. (Rikosseuraamuslaitos 2017b, 35-36.) Valvonta- ja ohjaustehtävissä työskentelee muun muassa vartijoita, rikosseuraamusesimiehiä, ohjaajia ja erityisohjaajia. Valvonta- ja ohjaushenkilöstön lisäksi Rikosseuraamuslaitos työllistää asiantuntijoita, toimihenkilöitä, talous- ja kiinteistöhenkilöstöä sekä työtoiminta- ja yhdyskuntaseuraamushenkilöstöä.

Rikosseuraamuslaitoksella on 14 yhdyskuntaseuraamustoimistoa ja 26 vankilaa. Suljettuja vankiloita on 15 ja avovankiloita puolestaan 11. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.) Vankiterveydenhuollon yksikkö kuuluu sen sijaan terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuuteen. Yksikkö järjestää vankien terveyden- ja sairaanhoitopalvelut sekä oikeuspsykiatriset arvioinnit. Vankiterveydenhuollon 27 poliklinikkaa sijaitsevat vankiloiden yhteydessä. Poliklinikoiden lisäksi vankiterveydenhuollon yksikköön kuuluu Hämeenlinnassa sijaitseva vankisairaala sekä Turun ja Vantaan psykiatriset vankisairaalat. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

3.2 Hankeorganisaationa ESRA:n avovankilat

Etelä-Suomen Rikosseuraamusalueeseen (ESRA) kuuluvat Helsingin ja Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistot sekä Helsingin, Suomenlinnan, Vantaan, Keravan, Jokelan ja Riihimäen vankilat. Keravan ja Suomenlinnan vankilat toimivat avolaitoksina, muut ovat suljettuja. Jokelan vankila poikkeaa kuitenkin muista alueen suljetuista vankiloista, sillä suljetun osaston lisäksi vankilaan kuuluu myös muurien ulkopuolella sijaitseva 40-paikkainen avovankilaosasto. Keravan vankilassa on puolestaan 94 vankipaikkaa ja Suomenlinnassa 100. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.)

Ehdotus opinnäytetyön aiheesta tuli siis Suomenlinnan vankilalta. Suomenlinnan vankilan lisäksi toimimme yhteistyössä Keravan ja Jokelan vankilan sekä alueen tukipartion kanssa. Tarkoitus oli keskittyä nimenomaan avovankiloihin, sillä avovankiloista valmistellaan eniten valvottuja koevapauksia niiden vapauteen valmistavan luonteen vuoksi. Suljetusta vankilasta on toki myös mahdollista päästä valvottuun koevapauteen, mutta se ei ole kuitenkaan niin yleistä kuin avovankiloista.

Avovankila eroaa suljetusta vankilasta erityisesti valvonnan intensiteetin suhteen. Avolaitoksessa olevat vangit voivat liikkua ja oleskella vankilan alueella ilman välitöntä valvontaa. Vangit voivat myös lain edellytysten täytyessä käydä töissä tai opiskella vankilan ulkopuolella. Valvontaa voidaan puolestaan suorittaa vankilan tiloihin asennettavilla laitteilla sekä vangin haltuun annettavilla taikka vangin ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä taikka tällaisten välineiden yhdistelmillä. (VL 4:1§; VL 8:6§,8§.)

Vangin on mahdollista päästä suljetusta vankilasta avolaitokseen määrääjäksi tai rangaistuksen loppuajaksi, jos siirtäminen edistää vangin rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Lisäksi on voitava pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä, ei syöllisty rikokseen, eikä poistu avolaitoksesta luvatta. Vangin on myös sitouduttava päihteettömyyteen ja päihteettömyyden valvontaan sekä sovellettava avovankilan järjestämään tai muuhun laitoksen hyväksymään toimintaan. Avolaitokseen voidaan sijoittaa myös suoraan va-

paudesta, jos suoritettavana on yhdessä tai erikseen sakon muuntorangaistus ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. (VL 4:9§; VL 6:1§.)

Rikosseuraamuslaitos on tehnyt vuoden 2016 toukokuun 1. päivän tietojen perusteella vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevan poikkileikkaukskartoituksen. Raportista selviää, että tuolloin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella oli 1 115 vankia. Vangeista 853 oli suljetussa vankilassa. Avovankilassa vankeja oli sen sijaan 136 ja avovankilaosastolla puolestaan 126 vankia. Valvotussa koevapaudessa ESRA:lla oli tuolloin 57 henkilöä. (Rikosseuraamuslaitos 2016c, 15.)

Aluevankila	Suljettu vankila	Avo-vankila	Avo-vank. osasto	Yht.
ESRA	853	136	126	1 115
IPRA	647	333	37	1 017
LSRA	666	340	18	1 024
Yhteensä	2 166	809	181	3 156
V. 2015	2 142	803	190	3 135

Taulukko 1: Kaikki Vangit osastoittain 1.5.2016 (Rikosseuraamuslaitos 2016c).

4 Tietoperusta

Opinnäytetyömme teoriaosuus pohjautuu asuinkumppanin perusoikeuksiin, hyvän hallinnon perusteisiin, valvottuun koevapauteen sekä siihen liittyvään elämänhallintaan. Suomen perustuslaki turvaa jokaisen kansalaisen perusoikeudet ja hyvä hallinto luo pohjan virkamiehen toiminnalle sekä takaa yhdenvertaisen ja puolueettoman kohtelun kaikille. Valvottu koevapaus taas on puolestaan työmme keskeisin aihealue, joten siitä kerromme mahdollisimman kattavasti. Lisäksi on oleellista tarkastella koevapauden vaikutuksia vapautuvan vangin elämänhallintaan ja uusintarikollisuuteen liittyen.

Leena Mäkipää (2010a, 961-962) kuvailee artikkelissaan valvotun koevapauden valmistelua ”monipolviseksi ja osittain sekavahkoksi prosessiksi”. Hän kertoo tämän johtuvan valvotun koevapauden erityispiirteistä sekä päätöksenteon ja toimeenpanon rakenteista. Hän tuo myös esille taustalla vaikuttavat laitoskohtaiset eroavaisuudet käytännöissä. Esimerkiksi aikaisemmin laitokset tekivät esittelyjä valvottuun koevapauteen sijoittamisesta arviointikeskukselle, joka teki varsinaisen päätöksen. Tämä väliporras on kuitenkin poistunut vuoden 2014 alussa astuneen uuden lain (VkvL) myötä, ja nykyään vankilan johtaja päättää koevapauteen sijoittamisesta. Poikkeuksen tästä tekevät vain elinkautista ja koko vankeusrangaistus suorittavat vangit. Joka tapauksessa huomionarvoista on, että jo tuolloin havaittiin käytäntöjen poikkeavan eri vankiloiden välillä. Havaintojemme mukaan tämä ei ole ainakaan kaikilta osin muuttunut.

Havaitsimme eroavaisuuksia etenkin koevapauteen liittyvässä käytännön työskentelyssä. Esi-merkiksi joissain selvityskäynneillä asuinkumppanille kerrottiin kattavasti valvotusta koevapaudesta ja nostettiin oma-aloitteisesti esille yleisiä vastaavissa tilanteissa esiintyneitä huolia. Toisissa selvitystilanteissa taas koevapaudesta saatettiin kertoa tiivistetymin. Hyvän hallinnon periaatteet tulisivat huomioida myös silloin, kun selvitetään asuinkumppanin suostumusta. Perusteet yhdenmukaiselle toiminnalle löytyvät viranomaisen toimintaa ohjaavista periaatteista eli hyvästä hallinnosta.

4.1 Asuinkumppanin oikeudet

Koevapauden ei tule rajoittaa asuinkumppanin oikeuksia millään tavoin. Valvotussa koevapaudessa olevan asuinkumppanilla on siten samat perusoikeudet kuin kaikilla muillakin kansalaisilla, joiden vapautta ei ole rajoitettu tuomioistuimen toimesta. Perusoikeuksiin kuuluu oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen sekä turvallisuuteen. Jokainen laillisesti Suomessa oleskeleva saa myös lähtökohtaisesti liikkua vapaasti sekä valita missä haluaa asua. Myös yksityiselämä, kunnia ja kotirauha ovat lain turvaamia oikeuksia, jotka kuuluvat niin ikään koevapaudessa olevan asuinkumppanille. Selvää on myös se, ettei ketään saa kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvon vastaisesti. (PL 7§,9§-10§.)

Uskonnon ja omantunnon vapaus ovat kaikille meille kuuluvia oikeuksia. Lisäksi jokaisella on oikeus sananvapauteen, mikä sisältää oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä minkään estämättä. Kaikilla meillä on myös oikeus henkilökohtaiseen omaisuuteen, maksuttomaan perusopetukseen sekä oikeus käyttää omaa kieltä asioi-
dessamme tuomioistuimen taikka muun viranomaisen kanssa. Myös oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltä sekä kulttuuria on turvattu. Lisäksi jokaisella on oikeus toimeentuloon ja huolenpitoon. (PL 11§-12§,15§-19§.)

Valvotun koevapauden ehtoihin kuuluu, että asuinkumppani antaa suostumuksensa koevapauden suorittamisesta ja siihen liittyvistä valvontakäynneistä. Asuinkumppanin tulee antaa suostumuksensa omasta vapaasta tahdostaan ja kirjallisena. Tilanteiden muuttuessa asuinkumppanilla on kuitenkin oikeus peruuttaa suostumuksensa perustellusta syystä. (VkvL 3§,25§.) Suostumuksen peruuttamisen yhteydessä on erityisen tärkeää huomioida myös sen mahdolliset vaikutukset asuinkumppanin elämään.

Lasten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun on turvattu lailla. Tämän vuoksi koevapauden edellytysten selvittämisen yhteydessä on huomioitava myös lapsen mielipide. Vanhemmilla tai muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu huollettavan lapsen tasapainoisesta kehityksestä sekä hyvinvoinnista.

Viranomaisen on kuitenkin tarvittaessa tuettava lapsen vanhempia, huoltajia ja muita hoidosta sekä kasvatuksesta vastaavia henkilöitä erinäisillä palveluilla ja tukitoimilla. (LsL 1§-3§; VkvL 9§.) Oikeudet tulee siis huomioida valvottua koevapautta suunniteltaessa sekä koevapauden aikana. Etenkin turvallisuudesta on huolehdittava, sillä joissain perheissä esimerkiksi väkivallan uhka voi näytellä suurtakin roolia.

Inkilä, Helminen, Aalto ja Paavilainen (2016, 206) tuovat artikkelissaan ilmi, että esimerkiksi lapsiin kohdistuvista kaltoinkohteluista tulee esille vain murto-osa. Myös Kuoppamäen, Käärriäisen ja Ellosen (2011, 257-258) kansainvälisestä artikkelijulkaisusta käy ilmi, että Yhdysvalloissa nuoriin kohdistuvasta väkivallasta tulee ilmi vain 28 prosenttia. Suomessa vastaava luku on selkeästi alhaisempi, sillä vain 1-3 prosenttia tapauksista ilmoitetaan poliisille. Tämä osoittaaakin, että lapsiin kohdistuva väkivalta tulee harvoin ilmi Suomessa. Lapsiin kohdistuva väkivalta ei useinkaan tapahdu julkisilla paikoilla, vaan se tyypillisesti juuri siellä, missä lapsi elää normaalia arkea, eli esimerkiksi kotona. Väkivalta, mitä lapset tyypillisesti kokevat on heidän läheistensä aiheuttamaa. Lapset eivät usein ole myöskään kykeneviä ymmärtämään tekoa rikoksena, saati sitten raportoimaan sitä.

Useiden tutkimuksien mukaan perheväkivallan todistaminen lapsuudessa vaikuttaa eniten tulevaisuudessa ilmenevään lähisuhdeväkivaltaan. (Fowler, Cantos & Miller 2016, 67). Viranomaisen onkin omalla toiminnallaan pyrittävä vähentämään perheissä tapahtuvaa väkivaltaa. Yksi keino on pienentää yhteydenoton kynnystä, jotta asiaan voidaan puuttua ja perhe saa tarvitsemaansa tukea ja apua. Viranomainen on myös velvollinen antamaan neuvoa omassa hallintoalassaan tai ohjaamaan henkilö asioimaan oikean viranomaisen kanssa. Tekemämme oppaan yhtenä tarkoituksena on madaltaa juuri tuota kynnystä ja kohdentaa aiheelliset yhteydenotot oikeille henkilöille. Näitä ja muita viranomaisen toimintaa ohjaavia periaatteita käsittelemmekin seuraavaksi.

4.2 Hyvä hallinto

Hyvä hallinto on myös perustuslain takaama perusoikeus.

”Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.” (PL 21§.)

Viranomaisen on toimittava hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti, sillä edellä esitelty perustuslain kohta asettaa sille merkittävän velvoitteen (Husa 2014, 238). Hyvä hallinto on siis eräänlainen yleiskäsite julkishallintoon kohdistuvista vaatimuksista. Viranomaisen on käsiteltävä asiat asianmukaisesti ja oikeusturvan vaatimuksien mukaisesti. Keskeisiä viranomaisen toimintaan liittyviä arvoja ovat toiminnan laillisuus, julkisuus ja avoimuus, puolueettomuus, objektiivisuus, vastuullisuus, oikeusturvan toteutuminen, yhdenvertainen kohtelu ja palveluiden laatu. (Arola-Järvi 2012, 19.) Hyvän hallinnon perustana on hallintolaki, mutta on kuitenkin muistettava, että se asettaa vain lähtötason. Virkamies voi omalla toiminnallaan ylittää tämän lain asettaman vähimmäistason ja se on jopa suotavaa.

Hallintolain tarkoituksena on myötävaikuttaa hyvän hallinnon ja oikeusturvan toteutumista sekä edesauttaa laadullista ja tuloksellista hallintoa (HL 1§). Julkishallinnollisessa laitoksessa, kuten Rikosseuraamuslaitoksessa toimivan virkamiehen on huolehdittava, että oikeudet toteutuvat käytännön tasolla. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on siis toimittava aina lakien ja niiden perusteella annettujen asetusten sekä määräyksien mukaisesti. Julkinen vallankäyttö ja julkisten tehtävien hoitaminen ovat näin ollen rajoitettua ja sidottua toimintaa (Husa 2014, 231).

Julkisoikeuteen liittyy kaksi erilaista päätöksenteon muotoa. Ensimmäinen pohjautuu oikeusharkintaan (sidottu harkinta) ja toinen nojautuu tarkoituksenmukaisuuteen (vapaa harkinta). Ensimmäinen perustuu puhtaasta laillisuusharkinnasta, jota ohjaa lainsäädäntö. Tällöin lainsäädäntö kertoo tehtävän ratkaisun sisällön, mutta harkintavaltaakin jää lain tulkinnanvaraisuuden vuoksi. Toisen muotoisia eli tarkoituksenmukaisuusharkinnallisia ratkaisuja ei laki ohjaa yhtä paljon. Laki tuo tietyt rajat ratkaisutoiminnalle, mutta ratkaisun sisältö määräytyy viranomaisen omalla harkinnalla. Käytännössä useimmissa päätöksissä käytetään molempien muotojen elementtejä. (Husa 2014, 231.) Valvottua koevapautta valmisteltaessa virkamies käyttää myös harkintavaltaa, kun hän esimerkiksi arvioi asunnon ja toimintapaikan soveltuvuutta sekä muiden edellytysten täyttymistä.

Julkista valtaa käyttävän viranomaisen on kuitenkin noudatettava harkintavaltaa ohjaavia oikeussääntöjä ja -periaatteita. Harkintavalta ei siis ole täysin vapaata, vaikka harkinnalle jää toisinaan paljonkin tilaa. Harkintavaltaan vaikuttavat erityisesti hallinnon legalisoidut oikeusperiaatteet ja perus- ja ihmisoikeudet. (Husa 2014, 231.)

4.2.1 Hallinnon oikeusperiaatteet

Hallintolaissa on määritelty oikeusperiaatteet, joita viranomaisen on noudatettava toimissaan. Näitä oikeusperiaatteita ovat yhdenvertaisuuden periaate, objektiviteettiperiaate, suh-

teellisuusperiaate, tarkoituksensidonnaisuuden periaate sekä luottamuksensuojan periaate. (Husa 2014, 231-232; HL 6§.) Edellä mainitut periaatteet luovat siis pohjan viranomaisen toiminnalle.

Rikosseuraamusalan näkökulmasta katsottuna yhdenvertaisuuden periaate merkitsee kaikkien tasapuolista tai yhdenvertaista kohtelua. Ketään ei siis saa syrjiä tai asettaa eriarvoiseen asemaan, vaan kaikkia on kohdeltava tasa-arvoisina keskenään. Viranomaisen on noudatettava pitkälläkin aikavälillä yhdenmukaista ratkaisulinjaa, eli samanlaiset asiat on ratkaistava samalla lailla. Vaikka oikeusperiaatteet perustuvatkin hallintolakiin pääasiallisesti, niin yhdenvertaisuuden periaate on liitoksissa myös oleellisesti perustuslakiin kirjattuun yhdenvertaisuuden vaateeseen sekä tasa-arvolakiin kirjattuun syrjintäkieltoon. (HL 6§; PL 6§; TaL 7§-8§; Husa 2014, 232,234.) Myös valvottuun koevapauteen sijoitetun asuinkumppanille tulee taata yhtäläinen ja tasapuolinen kohtelu. Kaikille tuleeikin antaa yhtäläiset tiedot koevapaudesta sekä siihen liittyvistä asuinkumppanin oikeuksista.

Objektiviteettiperiaatteella tarkoitetaan puolueetonta asioiden käsittelyä. Tarkoitus on, että asiaan kuulumattomat seikat eivät saa vaikuttaa virkamiehen tekemän ratkaisun sisältöön. Viranomaisen on toimittava puolueettomasti ja pystyttävä perustelemaan toimintaansa objektiivisilla perusteilla. Suhteellisuusperiaate vaatii sen sijaan viranomaista kohdentamaan toimintaansa niin, että keinot ja niillä tavoiteltavat päämäärät ovat sopusuhteessa. Suhteellisuuden arvioimisessa on siis oleellista huomioida toimenpiteiden seuraamukset asianomaiselle. (Husa 2014, 232; HL 6§.) Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tuleeikin käsitellä asioita aina puolueettomasti ja kaikki oleelliset seikat huomioiden, mutta myös toimenpiteidensä seuraamukset huomioiden. Oleellista on myös huomioida valvotun koevapauden vaikutukset koevapauteen sijoitetun asuinkumppaneille.

Tarkoituksensidonnaisuuden periaatteella tarkoitetaan sitä, että virkamiehen ei tule käyttää hänelle annettua valtaa muuhun kuin on tarkoitettu. Virkamies ei saa myöskään ylittää toimivaltaansa. Periaatteen mukaisesti on oleellista käyttää valtaa vain hyväksyttäviin tarkoituksiin. Luottamuksensuojan periaate sen sijaan tarkoittaa sitä, että asianomaisten on voitava luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen ja päätöksen pysyvyyteen. Periaatteen mukaisesti annettua päätöstä ei voi muuttaa enää asianomaisen kannalta haitalliseen suuntaan. Tämä ei tietenkään päde, mikäli asianomainen on esittänyt puutteellista tai virheellistä tietoa. Päätös on perusteltava hyvin, mikäli se muuttaa vakiintunutta käytäntöä. (Husa 2014, 233; HL 6§.) Tarkoituksensidonnaisuus korostuu kaikessa viranomaisen toiminnassa. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulee siten tiedostaa tarkoin lain määrittämät rajat toimilleen. Asianomaisen on voitava luottaa siihen, että esimerkiksi valvottuun koevapauteen liittyvät asiat tehdään oikein.

4.2.2 Muut vaikuttavat periaatteet

Hyvään hallintoon liittyy myös muita periaatteita, joita virkamiehen tulee noudattaa. Hallintolaki tuo mukanaan hallinnon oikeusperiaatteiden lisäksi viranomaistyötä täsmentäviä, niin sanottuja pehmeitä elementtejä. Tällaiset elementit liittyvät esimerkiksi palveluun, neuvontaan ja hyvään kielenkäyttöön. Näiden pehmeiden elementtien tehtävänä on parantaa julkisen vallan käyttämisen käyttäjäystävällisyyttä. (Husa 2014, 238.)

Palveluperiaatteen mukaisesti Rikosseuraamuslaitokselta on siis saatava asianmukaista palvelua. Valvottuun koevapauteen sijoitetun asuinkumppani tulisikin nähdä niin ikään asiakkaana, jolla on oikeus saada asianmukaista palvelua, ja myös heidän tarpeet tulee huomioida asian käsittelyssä. Palveluperiaatteen mukaan pienet epäselvyydet tai puutteellisuudet eivät saisi estää asioiden käsittelyä, sillä viranomainen voi tarvittaessa pyytää asianomaista täydentämään tietoja. Viranomainen voi kuitenkin jättää asian käsittelemättä, mikäli tiedoissa ilmenee merkittäviä epäselvyyksiä. Kaiken kaikkiaan viranomaisen on suoritettava tehtävänsä mahdollisimman tuloksellisesti. (Niemivuo, Kuusikko & Keravuori-Rusanen 2010, 133; Husa 2014, 240.)

Neuvontavelvoitteen mukaisesti virkamiesten on annettava neuvontaa ja vastattava esitettyihin kysymyksiin sekä tiedusteluihin, jotka liittyvät omaan toimialaan. Kyselyihin ja tiedusteluihin vastaaminen kohtuullisessa ajassa on myös osa hyvää hallintoa. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulee siis neuvoa asian vireillepanossa, viraston käsittelytavassa ja käytäntöön liittyvissä kysymyksissä. Neuvontavelvoite koskee kuitenkin vain viranomaisen toimivaltaan kuuluvia asioita. Neuvontaa ei siis tarvitse aina antaa, vaan se edellyttää konkreettista neuvonnantarvetta. Neuvontavelvoite ei myöskään tarkoita sitä, että viranomaisen tulisi esimerkiksi täyttää kaavakkeita asiakkaan puolesta. Sen sijaan neuvontavelvoitteeseen kuuluu velvoite ohjata henkilö oikean viranomaisen puoleen, mikäli asia ei ole hänen päättävällisyydessään. (HL 8§: Husa 2014, 244; Niemivuo ym. 2010, 137-140.)

Neuvontavelvoitteen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulee siis neuvoa koevapauteen sijoitetun asuinkumppania asiaan liittyen, sekä vastattava hänelle esitettyihin kysymyksiin tai ainakin ohjattava olemaan yhteydessä oikeaan tahoon, mikäli asia ei kuulu hänen toimivaltansa. Lisäksi rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen, kuten muidenkin virkamiesten on käytettävä asiallista, mutta myöskin selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Hyvän kielenkäytön vaatimukset edellyttävät sellaista ilmaisutapaa, jonka perusteella hallinnon asiakkaat ymmärtävät asian sisällön yksiselitteisesti ja saavat samalla siitä riittävästi tietoa. Periaate edellyttää niin kielellistä kuin sisällöllistäkin selkeyttä. (HL 9§; Niemivuo ym. 2010, 142.)

4.3 Valvottu koevapaus osana suunnitelmallista täytäntöönpanoa

Suomen vankeinhoitoon liittyvä lainsäädäntö uudistettiin kokonaisuudessaan vuonna 2006. Samana vuonna otettiin käyttöön myös uusi asteittainen ja hallittu vankilasta vapauttamisen järjestelmä, valvottu koevapaus (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015, 386). Koevapauden myötä vanki voi siis tiettyjen edellytysten täytyessä kokeilla vapaudessa oloa. Valvotusta koevapaudesta puhuttaessa on tärkeää huomioida, että koevapaus on osa rangaistusaikaa eli vankeusrangaistuksen toimeenpanoa. Tämän vuoksi koevapaudessa olevien kohdalla noudatetaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ohjaavia tavoitteita ja periaatteita. (Mäkipää 2010a, 954.)

Vuoden 2014 alussa astui voimaan uudistettu laki, laki valvotusta koevapaudesta. Lain tarkoituksena oli selkeyttää koevapauteen liittyviä käytäntöjä. Uusi laki toi muutoksia muun muassa koevapauden edellytysten selvittämiseen sekä koevapauden päättämiseen. Lisäksi vankia voitiin tästä alkaen valvoa tehokkaammin, ja tietyissä tapauksissa voitiin edellyttää lääkettä. Vankiloiden oli myös alettava selvittämään koevapauden edellytykset kaikilta vangeilta aivan lyhimpiä tuomioita lukuun ottamatta. (Portti vapauteen 2016.)

Vuonna 2015 valvottuun koevapauteen sijoitettiin 702 vankia (kts. Taulukko 2). Lukumäärä on seitsenkertainen verrattaessa ajankohtaan, jolloin koevapaus oli juuri otettu käyttöön. Valvottuun koevapauteen sijoittuvien vankien määrä onkin ollut kokonaiskuvaltaan tasaisessa kasvussa koko ajan. Vuonna 2015 Vankeja oli sijoitettuna valvottuun koevapauteen päivittäin keskimäärin 209. Koevapauden keskimääräinen kesto oli 108 päivää. (Rikosseuraamuslaitos 2016b, 33.)

	Aloitut	Päätyneet	Peruutetut	Peruutetut % päätyneis- tä	Koevapaudessa keskimäärin päivässä	Koevapauden keskimääräinen pituus (pv)
2007	103	78	5	6	22	80
2008	217	193	19	10	50	90
2009	356	322	55	17	85	88
2010	395	397	67	17	102	97
2011	426	394	69	18	113	100
2012	544	526	94	18	150	101
2013	504	513	65	13	151	108
2014	615	596	98	16	168	102
2015	702	657	104	16	209	108

Taulukko 2: Valvottu koevapaus vuosina 2007-2015 (Rikosseuraamuslaitos 2016b, 33.)

4.3.1 Edellytykset ja niiden selvittäminen

Valvottu koevapaus edellyttää tiettyjen ehtojen täyttymistä. Edellytykset on selvitettävä vankilassa hyvissä ajoin ennen mahdollista koevapautta, ellei se ole rangaistusajan lyhyiden vuoksi ilmeisen tarpeetonta (VkvL 9§). Rikosseuraamuslaitoksen määräyksessä on tarkennettu, että koevapauden edellytysten selvittäminen voidaan jättää tekemättä, mikäli vankeusrangaistus kestää kolme kuukautta tai alle (RiseM 1/004/2014).

Koevapauden valmistelussa on kiinnitettävä erityisesti huomiota vangin kykyyn sitoutua hänelle asetettaviin toimintoihin, yhteydenpitoon, päihteettömyyteen sekä asunnon ulkopuolella liikkumista koskeviin määräyksiin ja rajoituksiin. Vangista saatujen tietojen perusteella on myös voitava pitää todennäköisenä, että vanki pystyy noudattamaan koevapauden ehtoja. Lisäksi koevapauden tulee edistää vangin rangaistusajan suunnitelman toteutumista. (VkvL 3§, 9§.)

Rikosseuraamuslaitoksen on käsiteltävä vangin oma hakemus koevapauteen sijoittamiseksi, vaikkei sitä olisi kirjattukaan rangaistusajan suunnitelmaan. Vangin hakemusta ei tarvitse kuitenkaan käsitellä uudelleen ennen kuin kaksi kuukautta on kulunut edellisestä päätöksestä, ellei vangin työ-, asunto-, perhe- tai muissa vastaavissa olosuhteissa ole tapahtunut olennaista muutosta ennen määräaika. Edellytysten täytyessä aletaan selvittää vangin asuinolosuhteiden ja toimintoihin liittyvien paikkojen soveltuvuus koevapauden täytäntöönpanoon. (VkvL 11§; RiseM 1/004/2014.)

Vangille on kerrottava ymmärrettävästi ennen koevapauden aloittamista siihen liittyvien määräysten ja rajoitusten merkitys sekä ehtojen rikkomisesta aiheutuvat seuraamukset. Vangin on tämän jälkeen annettava sitoumukset ja suostumukset valvotun koevapauden valmisteluun ja täytäntöönpanoon kirjallisesti. Vangin on suostuttava kirjallisesti myös siihen, että Rikosseuraamuslaitos on tarpeen vaatiessa yhteydessä koevapauden täytäntöönpanoon liittyviin viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin. Tällainen tarve voi liittyä koevapauden edellytysten selvittämiseen tai ehtojen noudattamista koskeviin asioihin. Vangille on kerrottava, että nämä eri tahot voivat salassapitoa koskevien säännösten estämättä ilmoittaa Rikosseuraamuslaitokselle ehtojen rikkomisesta. (VkvL 3§, 10§.) Näin ollen myös esimerkiksi koevapauksessa olevan asuinkumppani voi ilmoittaa ehtojen rikkomisesta Rikosseuraamuslaitoksen edustajalle.

Seksuaalirikoksesta tuomittujen vankien on joissain tapauksissa sitouduttava noudattamaan lääkehoitoa ja siihen liitettävää hoitoa ja tukea koskevia määräyksiä. Vangin on sitouduttava noudattamaan seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi tarkoitettua lääkehoitoa koskevia määräyksiä sekä sitouduttava tällaisen lääkehoidon valvontaan, mikäli vankiterveydenhuollon yksikön lääkäri näin määrää. Lisäksi voidaan edellyttää, että vanki sitoutuu psykososiaaliseen

hoitoon sekä annettuihin määräyksiin. Tarve lääkitykselle selvitetään lääkärin läheteellä psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikössä, jos sen käytölle ei ole ilmeistä estettä. Mikäli lääkahoitoa edellytetään, on vangin annettava suostumus siihen kirjallisesti vankiterveydenhuollon yksikön lääkärille. Lääkehoidon vaikutukset on selitettävä vangille ennen suostumuksen ottamista. Myös lääkehoidon lopettamisesta aiheutuvat seuraamukset on käytävä läpi ymmärrettävästi ennen koevapauteen sijoittamista. (VkvL 3§-4§; RiseM 1/004/2014.)

Koevapaus edellyttää päihitteettömyyttä. Koevapaudessa oleva vanki ei saa käyttää mitään päihdyttäviä aineita tai dopingaineita ja sen myötä vangin tulee sitoutua päihitteettömyyden valvontaan. Vangin tulee sitoutua myös yhteydenpitoon Rikosseuraamuslaitoksen kanssa, asunnon tai siihen sovellettavan paikan ulkopuolista liikkumista koskeviin rajoituksiin sekä muihin toimintaan liittyviin välttämättömiin ehtoihin. Vangin on myös suostuttava siihen, että Rikosseuraamuslaitos selvittää asunnon tai muun soveltuvan asuinpaikan ja toimintaan osallistumispaikan soveltuvuuden koevapauden täytäntöönpanoon. (VkvL 3§,7§.)

Jos mahdollisen koevapauden asuinpaikassa asuu muita henkilöitä, on Rikosseuraamuslaitoksen selvitettävä henkilöiden suostumus valvotun koevapauden suorittamisesta ja siihen liittyvistä valvontakäynneistä. Suostumus on annettava omasta vapaasta tahdostaan ja kirjallisena. Myös alle 18-vuotiaan asunnossa asuvan mielipide on selvitettävä ja se toteutetaan tarvittaessa lastensuojeluviranomaisen läsnä ollessa. Kaikkien asunnossa asuvien mielipide asiaan tulee siis huomioida, eikä asuntoa voida liittää valvotun koevapauden suorittamiseen, mikäli joku asunnossa vastustaa asiaa perustellusti. (VkvL 3§,9§.)

Virkamiehellä on oltava alaikäisten mielipiteen selvittämiseen riittävä osaaminen käyttäytymistieteissä tai riittävä sosiaalialan koulutus. Esimerkiksi psykologin, sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan tai sosionomin tutkinto antaa riittävän koulutuksen. Alaikäistä on kuitenkin kuultava lastensuojeluviranomaisen kanssa, mikäli lapsi on ollut huostaanotettuna tai muulla tavoin lastensuojelutoimenpiteiden kohteena sekä tilanteissa, jossa lapsi ei ole asunut aikaisemmin vangin kanssa samassa asunnossa. Lapsen mielipide selvitetään lastensuojeluviranomaisen kanssa myös silloin, jos vanki ja lapsi eivät ole tavanneet vankilatuomion aikana taikka tapaamisesta on pitkä aika. (RiseM 1/004/2014.)

Rikosseuraamuslaitos on linjannut valvotun koevapauden täytäntöönpanoa koskevassa määräyksessään, että asunnossa vakituisesti tai huoltajussopimuksen perusteella yli 50 prosenttia ajastaan koevapauden aikana asuvan alaikäisen lapsen mielipide on selvitettävä. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos se vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta esimerkiksi perheen, lastensuojelun ja vankilan jo meneillään olevan tiiviin yhteistyön vuoksi. (RiseM 1/004/2014.) Kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on joka tapauksessa oikeus käyttää puhevaltaa itseään koskevassa lastensuoje-

luasiassa ja hänelle on varattava oikeus tulla kuulluksi (LsL 20§,21§). Lapsen kuuleminen ja sen tapa on myös kirjattava Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään (RiseM 1/004/2014).

4.3.2 Koevapauden valmistelu

Edellytysten täyttyessä koevapautta aletaan valmistella vankilassa yhteistyössä vangin kanssa. Tällöin määritellään toimintavelvoite, selvitetään tukitoimien ja valvonnan tarve sekä laaditaan koevapauden rangaistusajan suunnitelma. Valmistelun yhteydessä Rikosseuraamuslaitos on tarvittaessa yhteydessä valvotun koevapauden täytäntöönpanon kannalta merkityksellisten viranomaisten, yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. (VkvL 12§.)

Rikosseuraamuslaitos on linjannut ohjeistuksessaan, että rangaistusajan suunnittelusta vastaavan yksikön tulee huomioida koevapaus osana rangaistusajan suunnitelmaa. Pääsäännöksi on linjattu, että edellytykset valvottuun koevapauteen selvitetään kaikkien vankien osalta. Edellytysten selvittämiseen ja valmisteluun määrätään vastuuvirkamies, mutta apuna voidaan käyttää myös muita virkamiehiä. Elinkautisvangin ja koko rangaistusta suorittavan koevapauden edellytysten selvittäminen on aloitettava myös hyvissä ajoin, mutta ei kuitenkaan ennen, kuin hovioikeus on tehnyt päätöksen tuomitun päästämisestä ehdonalaiseen vapauteen. (RiseM 1/004/2014.)

Pitkäaikaisvangeilla tarkoitetaan yleisesti elinkautista vankeutta tai koko rangaistusta suorittavia vankeja. Heidän kohdallaan valvottua koevapautta suunniteltaessa vankilan tarvitsee tehdä lausunto koevapauden edellytysten täyttymisestä. Siihen on liitettävä ehdotus koevapauden rangaistusajan suunnitelmasta, arvio rangaistusajan suunnitelman toteutumisesta sekä muut tarvittavat asiakirjat. Myös suunnitelmaan liittyvien henkilöiden suostumukset on liitettävä kirjallisina selvitykseen. Kaikki edellä mainitut asiakirjat on toimitettava kyseisen rikosseuraamusalueen arviointikeskukseen. (VkvL 13§.)

Arviointikeskus tekee vankilan tekemän lausunnon lisäksi oman lausuntonsa siitä, ylläpitääkö ja edistääkö valvottu koevapaus elinkautista vankeutta tai koko rangaistusta suorittavan vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan. Lisäksi arviointikeskus selvittää muiden valvotun koevapauden edellytysten täyttymisen. Se voi siis tarvittaessa olla yhteydessä koevapauden täytäntöönpanoon liittyviin viranomaisiin, laitoksiin, yhteisöihin ja yksityisiin henkilöihin. Vanki voidaan myös tarvittaessa kutsua henkilökohtaisesti arviointikeskukseen arvion tekemistä varten. Arviointikeskuksen tulee toimittaa mahdollisimman pian ehdotus rangaistusajan suunnitelmaksi, muut tarpeelliset asiakirjat sekä lausuntonsa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle, joka tekee pitkäaikaisvankien kohdalla päätöksen koevapauteen sijoittamisesta. (VkvL 13§,32§.)

Rikosseuraamuslaitos on ohjeistanut, että arviointikeskus selvittää henkilön uusimisriskin rangaistusajan suunnitelman ja riski- ja tarvearvion laatimisen yhteydessä. Seksuaalirikollisten kohdalla, joiden uusimisriskin on arvioitu olevan keskisuuri tai korkea, valvotun koevapauden edellytysten selvittämisestä ja valmistelusta vastaavan rikosseuraamusesimiehen tulee ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköön. Tämän yhteydenoton perusteella terveydenhuoltoyksikön lääkäri tekee lähetteen tutkimusjaksolle ja jatkoarviointia varten psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikköön. Tätä vaihetta ennen on tietenkin selvitettävä muut edellytykset valvottuun koevapauteen sijoittamiseksi. Koevapaus valmistellaan yhteistyössä psykiatrisen vankisairaalan kanssa, mikäli ilmenee tarvetta lääkehoidolle ja siihen liittyvälle hoidolle ja tuelle. (RiseM 1/004/2014.)

4.3.3 Koevapauden rangaistusajan suunnitelma

Valvottuun koevapauteen sijoitetulle laaditaan erillinen koevapauden rangaistusajan suunnitelma (vkv ransu), mihin merkitään koevapauden alkamis- ja päättymisajankohta. Lisäksi siihen kirjataan koevapauteen sijoitetun asunnosta, toimintavelvollisuuden sisällöstä ja viikoittaisesta tuntimäärästä, tarpeellisista matka-ajoista, koevapauden valvonnan toteuttamisesta sekä velvollisuudesta pysyä asunnossa tiettyinä määrättyinä aikoina. Suunnitelmaan voidaan kirjata myös tarvittaessa rajoituksia, jotka voivat liittyä paikkoihin tai henkilöihin (VkvL 14§.)

Koevapauteen sijoitetulle määrätään liikkuma-alue, jolta ei saa poistua ilman erillistä lupaa. Lisäksi rangaistusajan suunnitelmaan kirjataan yhteydenpidosta koevapauteen sijoitetun ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä, täytäntöönpanoa tosiasiallisesti edistävistä tukitoimista, henkilökohtaisiin asioihin käytettävästä ajasta sekä muista oleellisista ehdoista. Rangaistusajan suunnitelmassa on oltava myös tiedot koevapauteen sijoitetun taloudellisesta toimeentulosta koevapauden aikana. Mikäli kyseessä on seksuaalirikollinen, voi koevapauden rangaistusajan suunnitelma sisältää myös hoitoa ja tukea sekä ehtojen noudattamisen valvontaa koskevia välttämättömiä määräyksiä. (VkvL 14§; RiseM 1/004/2014.)

Koevapauden rangaistusajan suunnitelmaan on liitettävä samassa asunnossa asuvien täysi-ikäisten henkilöiden kirjallinen suostumus koevapauden täytäntöönpanosta sekä valvontakäynneistä asunnossa. Lisäksi suunnitelmaan on liitettävä vangin kirjallinen suostumus valvottuun koevapauteen sijoittamisesta. Koevapauden rangaistusajan suunnitelma annetaan vangille kirjallisesti ja sen vahvistaa laitoksen johtaja tai keskushallintoyksikkö. Rangaistusajan suunnitelmaa voidaan muuttaa olosuhteiden muutoksen tai muun vastaavan syyn perusteella, mutta asianomaista on kuitenkin kuultava asian johdosta. Koevapauteen sijoitetulle laaditaan aina myös viikoittainen aikataulu koevapauden rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. (VkvL 14§-16§.)

4.3.4 Velvollisuudet ja poikkeukset

Valvottuun koevapauteen sijoitettu on velvollinen noudattamaan ennalta suunniteltua yksilöllistä rangaistusajan suunnitelmaa ja sitä tukemaan suunniteltua viikko-ohjelmaa. Koevapauksen sijoitettu on velvollinen osallistumaan valvontatapaamisiin sekä käymään töissä tai koulussa, kuntoutuksessa, toimintaohjelmassa tai muussa vastaavassa toiminnassa. Toiminnan tarkoituksena on ylläpitää tai edistää koevapauteen sijoitetun toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia. Tämän lisäksi toiminnan on oltava sellaista, että sitä voidaan järkevällä tavalla valvoa. Työn tai muun toiminnan lisäehtona on myös, että sitä on oltava vähintään viisi tuntia viikossa. Tämä työn tai toiminnan määrä määritellään yksilökohtaisesti rangaistusajan suunnitelmassa. (VkvL 5§,14§,17§.)

Päihteettömyysvelvoitteeseen liittyen koevapaudessa oleva on väärinymmärrysten välttämiseksi velvollinen ilmoittamaan käyttämisistään lääkkeitään Rikosseuraamuslaitokselle. Lisäksi koevapauteen sijoitetun on oltava yhteydessä Rikosseuraamuslaitokseen rangaistusajan suunnitelmassa määrättyllä tavalla. Vangin on siis ilmoitettava joko Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä tai poliisilaitoksella ennalta ilmoitetulla tavalla. Myös valvontalaitteista on pidettävä huolta ja niiden käytöstä annettuja ohjeita on noudatettava huolellisesti. (VkvL 17§-18§.)

Koevapauksen sijoitettu on velvollinen pysymään asunnossaan tai siihen soveltuvassa paikassa koevapauden rangaistusajan suunnitelman ja viikkoaikataulun mukaisesti. Asunnossa tai siihen soveltuvassa paikassa on lähtökohtaisesti pysyttävä klo 21 ja klo 6 välisenä aikana. Tästä voidaan kuitenkin poiketa työstä tai toiminnasta johtuvasta syyn perusteella. Lisäksi koevapauteen sijoitetulle voidaan antaa yksittäisissä tapauksissa lupa olla noudattamatta rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvää määräystä. Tällaisia tapauksia voivat olla koevapauteen sijoitetun perheeseen, terveydenhuoltoon, toimeentuloon taikka työ-, koulutus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyviä taikka muita vastaavia hyväksyttäviä syitä. Tällöin edellytetään lisäksi, että koevapaudessa oleva hakee hyvissä ajoin etukäteen Rikosseuraamuslaitokselta luvan olla noudattamatta suunnitelmaa. (VkvL 2§,6§,14§,21§.)

Suunnitelmasta poikkeaminen ja rangaistusajan suunnitelman määräyksen noudattamatta jättäminen tulee kyseeseen myös silloin, jos se on yksittäistapauksessa välttämätöntä koevapauteen sijoitetun sairastumisen tai muun koevapauden täytäntöönpanoon vaikuttavan ennalta arvaamattoman ja pakottavan syyn vuoksi. Tällainen syy voi olla esimerkiksi oma äkillinen sairastuminen, asuinkumppanin sairastuminen ja tästä johtuva välttämätön avun tarve, tietynlainen liikenneongelma, sääolosuhteiden aiheuttama este velvollisuuksien noudattamiselle tai muu vastaava koevapauteen sijoitettuun kohdistuva yllättävä tapahtuma, joka estää vel-

vollisuuksien noudattamisen tai jos ehtojen noudattaminen olisi kohtuutonta. Tällaisessa tapauksessa koevapaudessa olevan on viipymättä ilmoitettava poikkeamasta ja määräyksen noudattamatta jättämisestä Rikosseuraamuslaitokselle. (VkvL 21§; RiseM 1/004/2014.) Rikosseuraamuslaitoksen on kuitenkin aina selvitettävä asia, mikäli koevapauden ehtoja rikotaan.

4.3.5 Valvonta

Valvonta on oleellinen osa valvottua koevapautta. Sen tarkoituksena on antaa riittävässä suhteessa tukea ja kontrollia koevapaudessa olevalle. Valvonta- ja yhteydenpitomääräykset mitoitetaan siten, että ne riittävät ehtojen noudattamisen valvomiseksi. Valvontatapoja ovat valvontatapaamiset vastuutyöntekijän ja valvottavan välillä, teknisten välineiden käyttö, valvontakäynnit koevapauteen sijoitetun asuntoon ja toimintavelvoitepaikkaan sekä virkamiehen yhteydenpito koevapauteen sijoitettuun ja toimintavelvoitepaikkaan. Valvontaan kuuluu myös koevapauteen sijoitetun päihteettömyyden valvonta, asunnon ulkopuolisen liikkumisen ajan rajoittaminen, liikkumisalueen määrittäminen, tiettyjen henkilöiden tapaamisen kieltäminen, turvatarkastukset sekä muu perusteltavissa oleva valvonta. Lisäksi koevapauteen sijoitettu on velvollinen pitämään yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen sekä ilmoittautumaan Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä. (RiseM 1/004/2014.)

Koevapauteen sijoitetun on tavattava Rikosseuraamuslaitoksen puolesta nimettyä vastuuhenkilöä riittävän usein. Valvontatapaamiset sovitaan ennalta koevapauteen sijoitetun kanssa ja myös niiden tarve määritellään yksilöllisen kokonaisarvion perusteella. Valvontatapaamisia on oltava vähintään kaksi kertaa kuukaudessa, mutta alkuun koevapauteen sijoitettua tavataan yleensä tiheämmin. Valvontatapaamiset voidaan järjestää tarvittaessa myös apuvalvojan kanssa. (RiseM 1/004/2014.)

Valvontatapaamisten lisäksi valvontaa toteutetaan siis erinäisillä teknisillä välineillä tai niiden yhdistelmillä. Tällainen tekninen valvonta toteutetaan yleensä panta- ja paikannuslaiteyhdistelmällä. Joissain tapauksissa on mahdollista käyttää vain matkapuhelinta valvontavälineenä, jos ei ole erityistä tarvetta GPS -pantavalvonnalle. Toteutustapa ja sisältö tekniselle valvonnalle määritellään myös yksilöllisen valvonnan tarpeen perusteella. Huomionarvoista on, että käytettävä tekniikka ei saa kuitenkaan mahdollistaa teknistä kuuntelua tai katselua. (VkvL 5§,7§; PkL 10:16§,19§; RiseM 1/004/2014.)

Rikosseuraamuslaitoksen on pidettävä riittävästi yhteyttä valvotussa koevapaudessa olevaan, mutta myös hänen toimintavelvoitepaikkaansa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen on toteutettava valvontakäyntejä koevapauteen sijoitetun asuntoon sekä toimintapaikkaan. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ja hänen seurassaan olevalla apuvalvojalla on oikeus päästä asuntoon ennalta ilmoittamatta, jotta asunnossa pysymistä ja päihteettömyyttä voidaan val-

voa. Tämän lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus tarvittaessa päästä asuntoon asentamaan, korjaamaan tai poistamaan teknisiä valvontalaitteita. Tällöin on kuitenkin vältettävä aiheuttamasta valvontakäynneillään aiheetonta huomiota. Toimenpiteiden on oltava myös suhteutettuja ja perusteltuja. (VkvL 7§; RiseM 1/004/2014.)

Koevapauteen sijoitetun päihhteettömyyttä voidaan testata valvontakäynnin tai valvontatapaamisen yhteydessä tai hänet voidaan kutsua antamaan päihdetesti johonkin Rikosseuraamuslaitoksen yksikköön. Joissain tapauksissa koevapauteen sijoitettu voidaan velvoittaa antamaan virtsatesti myös terveystieteissä tai päihdehuoltolain mukaisessa yksikössä. Koevapauteen sijoitetun kieltäytyessä testauksesta hänet voidaan määrätä verikokeisiin. Päihtymystila voidaan todeta myös ilmeisestä ulkoisesta olemuksesta, mutta asianomaisen pyynnöstä päihdetestaus on suoritettava. Seksuaalirikoksista tuomittujen lääkeshoidon ja siihen liittyvän muun hoidon valvonta toteutetaan yhteistyössä Psykiatrisen vankisairaalan kanssa. (VkvL 19§-20§; RiseM 1/004/2014.)

4.3.6 Koevapauden estyminen ja peruuttaminen

Valvottu koevapaus voidaan peruuttaa, jos koevapaudessa oleva saa ennen koevapautta tehdystä rikoksesta uuden vankeusrangaistuksen tai sakon muuntorangaistuksen. Näin ollen rangaistukseen johtaneen rikoksen laadun ja rikoksen tekemisen olosuhteiden vuoksi koevapauden ehtojen noudattamista ei enää voida pitää todennäköisenä. Koevapaus on joka tapauksessa peruutettava, mikäli valvottu koevapauden pituus uuden rangaistuksen myötä ylittäisi kuusi kuukautta. Tämä ei tosin päde silloin, jos kyseessä on sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpano. (VkvL 22§.)

Koevapaus voidaan peruuttaa määrääjäksi tai kokonaan myös silloin, jos koevapaudessa oleva syyllistyy rikokseen tai törkeästi ja tahallisesti rikkoo koevapauteen liitettyjä velvollisuuksia. Peruuttaminen voidaan tehdä siltä osin kuin rangaistusta ei ole vielä suoritettu. Koevapaudessa oleva on toimitettava tällöin vankilaan suorittamaan peruutettua koevapauden osaa. Koevapaudessa oleva voidaan toimittaa vankilaan jo silloin, kun hänen epäillään rikkoneen törkeästi koevapauden velvollisuuksia eikä asiaa saada selvitettyä välittömästi. Jos koevapaudessa oleva tekee rikoksen, on asiasta tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle. Jos koevapaudessa oleva rikkoo määrättyjä velvollisuuksia muuten kuin edellä kerrotusti, on koevapaudessa olevalle annettava suullinen huomautus tai ankarampana seuraamuksena kirjallinen varoitus. (VkvL 26§-27§; RL 2:13§.)

Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä asiasta selvitys, jos koevapaudessa olevan epäillään rikkoneen velvollisuuksiaan jollain tapaa. Siihen on liitettävä myös esitys ehtojen rikkomisen seuraamuksesta. Koevapaudessa olevalle on selvitykseen liittyen varattava tilaisuus tulla kuul-

luksi. Selvitys on toimitettava vankilan johtajalle, apulaisjohtajalle tai rikosseuraamusesimiehelle. Selvitys tulee toimittaa myös yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajalle, jos koevapaudessa oleva rikkoo koevapauden velvollisuuksia muuten kuin syyllistyy rikokseen tai rikkoo törkeästi koevapauteen liitettyjä velvollisuuksia. (VkvL 27§.) Toisin sanoen siis aina silloin, kun seuraamukseksi riittää suullinen huomautus tai kirjallinen varoitus.

Jos koevapauteen sijoitetun asunto vaihtuu tai jos koevapauden olosuhteet muuttuvat niin, ettei koevapautta voida enää jatkaa asunnossa, tulee Rikosseuraamuslaitoksen selvittää, voidaanko koevapaus suorittaa jossakin muussa paikassa. Jos koevapautta ei jostain syystä voida jatkaa taikka järjestää riittävää valvontaa laitoshoidon vaativan sairauden, tapaturman tai muun näihin rinnastettavan esteen vuoksi, on koevapaus tällöin peruutettava. Rikosseuraamuslaitoksen tulee peruuttamispäätöksen seurauksena toimittaa koevapaudessa oleva vankilaan suorittamaan jäljellä oleva osa rangaistuksesta. (VkvL 22§.)

Mikäli koevapauteen sijoitetun asuinkumppani peruuttaa suostumuksensa kirjallisesti ja perustellusta syystä, on Rikosseuraamuslaitoksen selvittävä, onko koevapautta mahdollista jatkaa jossain muussa asunnossa vai onko se peruutettava. Koevapauden jäljellä oleva osa on joka tapauksessa peruutettava, jos koevapauden muut edellytykset eivät enää täyty asuinkumppanin päätöksen jälkeen. (VkvL 25§.)

Jos koevapaudessa oleva peruuttaa suostumuksensa lääkehoitoa koskien, on hänen ilmoitettava siitä Rikosseuraamuslaitokselle. Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi toimittaa koevapaudessa olevan vankilaan velvollisuuksien rikkomisen selvittämisen ja seuraamuksen määräämisen vaatimaksi ajaksi, jos tämä ei ilmoita suostumuksen peruuttamisesta ja näin ollen rikkoo lääkehoitoa koskevaa velvollisuuttaan. Jos taas terveydenhuollon toimintayksikön lääkäri lääketieteellisillä perusteilla päättää lopettaa valvotussa koevapaudessa olevan lääkehoidon, ei koevapautta voida peruuttaa kuitenkaan pelkästään tämän syyn vuoksi. (VkvL 23§, 27§.)

4.3.7 Päätösvalta

Päätösvalta koevapauteen sijoittamisesta, siihen liitetyn rangaistusajan suunnitelman muuttamisesta ja tilapäisistä poikkeamista on lähtökohtaisesti sillä vankilalla, johon vanki on sijoitettu. Vankilan johtaja päättää koevapauteen sijoittamisesta, koevapauden jatkumisesta uuden rangaistuksen myötä, koevapauden peruuttamisesta tai vankilaan palauttamisesta. (VkvL 32§.)

Tämän lisäksi vankilan johtaja, vankilan apulaisjohtaja tai rikosseuraamusesimies voivat päättää koevapauden rangaistusajan suunnitelman muuttamisesta, verinäytteen ottamisesta, tila-

päisestä luvasta olla noudattamatta rangaistusajan suunnitelmaa, lääkehoidon suostumisen peruuttamisen seurauksista sekä mahdollisen varoituksen antamisesta. Nämä samat oikeudet ovat myös yhdyskuntaseuraamustoiston johtajalla. Pitkäaikaistankien, eli koko rangaistusta tai elinkautista vankeutta suorittavien tankien koevapautteen sijoittamisesta päättää puolestaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö (RISE/KEHA). KEHA päättää myös tilapäisestä luvasta olla noudattamatta koevapauden rangaistusajan suunnitelmaa, mikäli siihen on liitoksissa maasta poistuminen. (VkvL 32§.)

4.4 Koevapauden vaikutus elämänhallintaan

Vankeuslaissa on kerrottu vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteet. Täytäntöönpanon yhtenä tavoitteena on lisätä tankin valmiuksia rikoksettomaan elämään edistämällä tankin elämänhallintaa (VL 1:2§). Elämänhallinnan käsite sisältöineen ja taustatietoineen ei ole kuitenkaan yksiselitteinen asia, vaan sitä käytetään hyvin monissa yhteyksissä. Elämänhallinnan termiä käytetään usein arkikielessä kuvaamaan ihmisenä olemisen ja yhteisön jäsenenä elämisen onnistuneisuutta. Sen voidaan ajatella olevan myös arjen taitojen hallintaa yleisellä tasolla, millä tarkoitetaan kykyä sopeutua senhetkiseen elämäntilanteeseen ja olosuhteisiin. (Mäkiranta 2008, 61; Miikkulainen 2012, 3.)

Elämänhallinta voidaan jakaa sekä sisäiseen että ulkoiseen elämänhallintaan. Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan henkilön kykyä ohjata elämänsä suunnitelmallisesti. Vankeusrangaistus voidaankin nähdä äärimmäisenä ulkoisen elämänhallinnan menetyksenä. Sisäisellä elämänhallinnalla taas tarkoitetaan henkilön kykyä sopeutua tilanteisiin, joihin hän ei ole voinut vaikuttaa. Siihen liittyy myös kyky hyväksyä tosiasiat ja käsitellä vastoinikäymisiä. Lisäksi tavoitteiden on oltava realistisia eli saavutettavissa. (Miikkulainen 2012, 3.)

Useimmiten vangeilla on jonkinlainen motivaatio rikollisesta elämäntavasta ja päihteistä irtautumiseen. Uuden elämäntavan aloittaminen sekä varsinkin sen ylläpitäminen saattaa kuitenkin olla todella haasteellista. Rikollisen elämäntyylin ja päihteiden käytön lopettaminen ei välttämättä riitä, vaan tarvitaan myös uusia ajattelumalleja. Lisäksi normaalin arjen saavuttaminen voi edellyttää, että henkilö opettelee uusia rutiineja ja tekee uusia, erilaisia asioita, menee uusiin paikkoihin sekä solmii uusia ihmissuhteita. Näiden valmiuksien kehittäminen tukee siis tankien rikoksista irtautumisen prosessia. (Miikkulainen 2012, 3.)

Tarja Kauppila on tutkinut tankien elämäntilanteiden hallintaa. Kauppilan (1999, 96-97) tutkimuksesta käy ilmi, että selkeästi suurin osa hänen tutkimukseensa osallistuneista vangeista piti sosiaalisia suhteita keskeisenä turvallista elämää lisäävänä elementtinä. Sosiaalisilla suhteilla tässä yhteydessä tarkoitettiin sekä perhettä että ystäviä. Toiseksi yleisenä tekijänä mainittiin taloudellinen toimeentulo. Myös asunto sekä terveys nähtiin turvallista elämää tu-

kevina asioina. Rikosseuraamuslaitos pyrkiikin tukemaan muun muassa vangin yhteydenpitoa sosiaalisiin verkostoihin, perheeseen, lapsiin ja yhteiskunnan palveluverkostoon. Perhesuhteita ylläpidetään ja tuetaan, sillä perheellä on suuri merkitys vankeusrangaistusta suorittaessa ja vapautumisen jälkeen yhteiskuntaan sijoittumisessa. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 10; Rikosseuraamuslaitos 2013, 6.)

Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että työllistyminen ja perhe ovat niitä keskeisiä tekijöitä, jotka tukevat rikollisesta elämäntavasta irtautumista. Ne eivät kuitenkaan pelkästään selitä rikoksista irtautumista, vaan tarvitaan myös yksilön halua muuttaa omaa elämäntilannettaan. Muutokselle on varattava aikaa, sillä muutos voidaan nähdä useista eri vaiheista koostuvana prosessina. Päiviin on löydettävä jotain mielekästä tekemistä, kuten työ- tai kuntoutuspaikka. Joka tapauksessa, perhe toimii niin rikoskierteestä irti motivoivana kuin yhteiskunnassa kiinnipitävänä tekijänä. (Mäki 2017, 141; Arola-Järvi 2012, 54.)

Vankeuden aikana sosiaaliset suhteet joutuvat lähes poikkeuksetta koetukselle. Ristiriitaisia ajatuksia ilmenee erityisesti silloin, kun tarkastellaan vankeutta ja perhesuhteita yhdessä. Perhe yhdistetään arkiajattelussa yleisesti kotiin, intiimisuhteisiin, lapsiin ja yksityisyyteen. Vankila taas nähdään julkisena laitoksena, jonka tehtävänä on eristäminen ja rangaistuksen toimeenpano. Vankila mielletäänkin usein syrjäytymiskehityksen päätepisteeksi, jonka ajatellaan olevan yhteiskunnan ulkopuolella. (Enroos 2015, 29.)

Toisaalta vankila voidaan nähdä myös voimavarana ja tilaisuutena muutokseen, sillä pakollinen pysähtyminen antaa mahdollisuuden tarkastella omaa elämäntilannetta. Vankilan säännöllinen arki saattaa tuoda osalle vangeista myös turvaa. Vaikka vangilla on usein ikävä läheisiään ja ystäviään, on vangin kuitenkin sopeuduttava laitoksen rutiineihin ja sääntöihin. Osalla vangeista voi kuitenkin olla vaikeuksia sopeutua tilanteeseen, joten sopeutumiselle on annettava riittävästi aikaa. Ajan kuluessa rutiinit saattavat myös passivoida vankeja ja he alkavat laitostua. (Tamminen 2010.)

Vankeusrangaistuksen jälkeen voikin olla haasteellista ottaa vastuuta omasta elämästään. Eri-laiset haasteet ja vaikeudet vapautumisen jälkeen lisäävät myös turhautumisen ja tarkoituksettomuuden tunteita ja sen myötä päihteidenkäytön mahdollisuutta. Päihteidenkäytön lisäksi huono yhteiskunnallinen asema, heikko itsekontrolli ja rikosmyönteiset asenteet lisäävät rikoksen uusimisen riskiä. Varsinkin suoraan suljetusta laitoksesta vapautuvalla uusimisriski on erityisen suuri. (Granfelt 2015, 26; Tyni 2015, 110.) Onkin tarkoituksenmukaista, että vapautuminen tapahtuisi suunnitelmallisesti ja asteittain.

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on ollut siirtää vankeinhoidon painopistettä kohti avoimempaa rangaistusten täytäntöönpanoa. Tavoitteeseen pyritään lisäämällä avolaitosten ja

yhdyskuntaseuraamusten käyttöä osana suunnitelmallista täytöntöönpanoa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että suljettuun vankilaan sijoitetun vangin valvonnan intensiivisyyttä vähennetään asteittain rangaistuksen edetessä. Ajatuksena on, että mahdollisimman moni siirtyisi vapautteen avovankilan ja yhteiskunnassa suoritettavan valvotun koevapauden kautta. (Tyni & Blomster 2012, 621.)

Valvotun koevapauden avulla pyritään edistämään vangin sijoittumista yhteiskuntaan laitoksen lopussa ja se onkin todettu erittäin toimivaksi keinoksi siihen. Tutkimuksien mukaan koevapauteen oleellisesti liittyvän valvonnan nähdään myös tukevan selvästi henkilön kuntoutumista. Kontrolli siis mahdollistaa koevapauden ehtoihin sitoutumisen ja sitä myöten päihitteettömän elämän. (Rantanen, Lindqvist, Lindström, Vuorinen & Weckroth 2016, 89-90.) Kaiken kaikkiaan koevapaus tukee siis vapautuvan vangin elämänhallintaa ja siihen liittyvä valvonta tulee myös nähdä auttavana ja tukevana.

4.5 Koevapaus kansainvälisesti

Valvotun koevapauden kaltaisia seuraamuskäytäntöjä on ollut käytössä eri maissa jo muutamien vuosikymmenien ajan. Käytännöt poikkeavat eri maiden välillä, mutta seuraamusten rakenne voi olla hyvinkin samanlainen kuin Suomessa, eli osa rangaistuksesta suoritetaan vankilassa ja osa vapaudessa valvonnan alaisena. Näin on esimerkiksi Norjassa, mutta siellä valvontaan voi päästä aikaisintaan neljä kuukautta ennen ehdonalaista vapautta. Lisäksi käytössä on myös seuraamusmuotoja, joissa tuomio suoritetaan kokonaan vankilan ulkopuolella, mutta kuitenkin viranomaisen valvonnan alaisena. (Mäkipää 2010b, 43; HE 17/2010, 13.)

Myös muualla maailmassa koevapauden kaltaisiin seuraamuksiin liittyy edellytyksiä, jotka koostuvat samankaltaisista asioista kuin meillä Suomessa. Esimerkiksi Ruotsissa samankaltaisessa järjestelmässä on ehtona, että tuomittu sitoutuu päihitteettömyyteen ja sen valvontaan. Lisäksi tuomitun on osallistuva hänelle parhaiten soveltuvaan toimintaan, joka voi olla työtä, opiskelua tai muuta toimintaa. Tuomitulla on oltava sopiva asunto, ja myös Ruotsissa valvonnan ehtoihin liittyy, että tuomitun asuinkumppani antaa suostumuksensa. Ruotsissa tosin lapsen tilanteen selvittämisestä huolehtivat sosiaaliviranomaiset. Ruotsin lisäksi myös Norjassa ja Tanskassa vaaditaan, että tuomitulla on tarkoitukseen soveltuva asunto, ja että asuinkumppani antaa suostumuksensa tuomion suorittamisesta asunnossa. (HE 17/2010, 11-13.)

Suomen ja muiden maiden valvotun koevapauden kaltaisiin seuraamuksiin liittyy oleellisena osana sähköinen valvonta. Tällaisissa seuraamuksissa sähköistä valvontaa käytetään tuomitun liikkumisen valvontaan ilman, että liikkumista varsinaisesti rajoitetaan. Sähköinen valvonta ei suinkaan ole uusi keksintö, sillä ensimmäiset sovellutukset olivat käytössä jo 1980-luvulla Yhdysvalloissa. Euroopassa sähköisen valvonnan edelläkävijöitä ovat puolestaan olleet Iso-

Britannia, Hollanti ja Ruotsi. Ruotsi otti käyttöönsä elektronisesti valvotun koevapauden jo vuosituhatien vaihteessa, ja se lieneekin ollut suomalaisen koevapausjärjestelmän mallina. (Mäkipää 2010b, 44-45.)

5 Toteutus

Keskustelimme 2016 vuoden syksyllä mahdollisuudesta tehdä opinnäytetyö yhdessä. Olimme huomanneet aikaisempien kouluprojektien kautta, että työskentelytapamme olivat jokseenkin samanlaiset. Muun muassa yhteisten projektitehtävien työstäminen oli helpompaa, kun kumpikin kirjoitti samantyylistä tekstiä. Työskentelytapojen lisäksi meitä yhdisti ajatus siitä, että opinnäytetyön tulisi olla aidosti hyödynnettävissä rikosseuraamusalla.

Opinnäytetyö oli toiminnallinen ja sen toteutus koostui useista eri vaiheista. Työhöme sisältyi myös tutkimuksellisia elementtejä, kuten tutkimusaineiston kerääminen ja aineiston analysointi. Keräsimme aineiston yksilö- ja ryhmähaastattelun menetelmiä käyttäen. Lisäksi prosessiin kuului vielä itse työn produktin, eli oppaan laatiminen saatujen tulosten perusteella. Kaiken kaikkiaan prosessin työmäärä tulikin meille hieman yllätyksenä, mutta samalla se lisäsi myös tutkimuksellista ja ammatillista osaamistamme. Seuraavaksi avaamme enemmän toteutuksen taustaa.

5.1 Toteutuksen tausta

Tammikuussa 2017 saimme opinnäytetyön aiheen Suomenlinnan vankilalta. Aihe oli erittäin mielenkiintoinen ja ajankohtainen. Jutellessamme aiheesta tarkemmin huomasimme sen tosi-asian, että työtä voisi mahdollisesti hyödyntää laajemminkin. Näiden päätelmien jälkeen esittelimme aihetta Keravan vankilalle, mistä sille annettiin heti positiivista palautetta. Näin meillä olikin tiedossa jo kaksi yhteistyötahoa.

Seuraavaksi esittelimme idean oppaasta Jokelan vankilalle, sillä halusimme laajentaa hanketamme koko Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle (ESRA). Tarkoitus oli siis saada opinnäytetyön yhteistyötahoiksi kaikki alueen avovankilat, koska avovankiloista valmistellaan valvottua koevapautta eniten. Tämän jälkeen otimme yhteyttä vielä ESRA/ALKE:n kehittämispäälliköön, jota kävimmekin tapaamassa nopealla aikataululla. Saimme myös häneltä positiivisen vastaanoton opinnäytetyöllemme. Helmikuussa meillä oli näin ollen yhteistyötahoina kaikki edellä mainitut kolme vankilaa sekä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskus.

Seuraavaksi pohdimme haastateltavien rajausta eli sitä, miten saisimme tilanteesta riittävän kattavan kuvan haastattelujen avulla. Päädyimme siihen lopputulokseen, että oppaan kannal-

ta merkityksellisintä on haastatella lähinnä vain valvotun koevapauden parissa työskenteleviä virkamiehiä. Tämä tarkoittaa meidän tulkintamme mukaan siis Suomenlinnan vankilan, Keravan vankilan ja Jokelan vankilan virkamiehiä sekä Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston alaisuudessa toimivien tukipartioiden virkamiehiä.

Tämän jälkeen vuorossa oli luonnollisesti yhteydenotto tukipartion työntekijöihin, koska heidän mielipidettä emme olleet vielä tässä kohtaan selvittäneet. Havaitimme tukipartion työntekijöitä konsultoidessamme, etteivät tukipartiot ole juurikaan koevapaudessa olevien asuin-kumppanien kanssa tekemisissä. Moni tukipartion ohjaajista on kuitenkin ollut mukana koevapauden valmisteluun liittyvillä käynneillä toisena rikosseuraamuslaitoksen edustajana. Mielestämme oli oleellista saada keskeiset tiedot myös tukipartion toiminnasta oppaaseen, ja itse työtä tekevät ammattilaiset osaavat ne varmasti parhaiten tuoda esille. Halusimme näin ollen edelleen haastatella myös heitä ja he olivatkin asialle myötämielisiä.

Maaliskuussa pidimme opinnäytetyömme suunnitelmaseminaarin, jonka jälkeen anoimme laitosten johtajilta lupaa henkilökunnan haastatteluja varten (kts. liite 1-4). Kun olimme saaneet luvat, aloimme suunnitella haastatteluiden sisältöä tarkemmin. Haastattelut pidettiin huhtikuussa, ja aineistot litteroitiin ja analysoitiin toukokuun aikana. Jokaisen haastateltavan kanssa tehtiin sopimus haastatteluun osallistumisesta (kts. liite 5). Aineisto kerättiin ja analysoitiin laadullisin eli kvalitatiivisin menetelmin. Analysoinnin jälkeen seuraavana toimenpiteenä olikin oppaan luonnosversion laatiminen.

Oppaan luonnosversiota työstettiin kesä- elokuun aikana. Luonnosversion valmistuttua opas lähetettiin ESRA:n kehittämispäällikölle, lakimiehelle, työmme yhteyshenkilölle, aiemmin haastelluille työntekijöille sekä opinnäytetyön ohjaajallemme. Tämän jälkeen olimme yhteydessä Keravan vankilan johtajaan, jolta kysyimme lupaa järjestää ryhmähaastattelutilaisuus Keravan vankilan tiloissa. Luvan saatuaamme otimme yhteyttä aiemmin haasteltuihin työntekijöihin ja kutsuimme heidät edellä mainittuun tilaisuuteen.

Pidimme ryhmähaastattelun syyskuun alussa, jonka jälkeen viimeistelimme oppaan ja lähetimme sen vielä kertaalleen lakimiehelle arvioitavaksi. Huhti- ja syyskuun välisenä aikana kirjoitimme myös opinnäytetyöpäiväkirjaa sekä tätä opinnäytetyön raporttia. Seuraavaksi kerromme vielä tarkemmin toiminnallisesta opinnäytetyöstä sekä työssä käytetyistä tiedonhankinta- ja analysointimenetelmästä.

5.2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toteutimme opinnäytetyön toiminnallisena työnä. Se sopi työmme toteutustavaksi, sillä toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on jonkin toiminnan ohjeistaminen, opastaminen,

toiminnan järjestäminen tai järjeistäminen. Työn lopputulemana voi siis olla alasta riippuen esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opastus, kuten perehdyttämispas. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä laaditaan toimintasuunnitelma, jonka keskeisenä tarkoituksena on jäsentää tekijälle, mitä on tekemässä. Toimintasuunnitelmassa kerrotaan siis mitä tehdään, miten tehdään ja miksi tehdään. Suunnitelma on hyvä aloittaa lähtötilanteen kartoituksella eli selvittämällä, mitä muita vastaavanlaisia ideoita alalta löytyy. Sen lisäksi on tärkeää kartoittaa idean kohderyhmä ja tarpeellisuus, aiheeseen liittyvä lähdekirjallisuus, tutkimukset, muut mahdolliset lähteet ja aiheeseen liittyvä ajankohtainen keskustelu. Tämän jälkeen toimintasuunnitelmassa on pohdittava, millaisin keinoin ja millä aikataululla tavoitteet ovat saavutettavissa. (Vilkka & Airaksinen 2003, 26-27.)

Toimintasuunnitelman laatiminen oli oikeastaan työmme ensimmäinen suurempi välitavoite. Aloimme laatia suunnitelmaa tammikuussa, eli lähes heti työn aiheen saatuaamme. Toimintasuunnitelma saatiin valmiiksi maaliskuussa, ja pituudeltaan se oli noin 30 sivun mittainen. Maaliskuussa esitimme suunnitelmamme myös koulun suunnitelmaseminaarissa. Suunnitelman laatiminen tuki työmme toteutumista ja edesauttoi paljon lopullisen raportin tekemistä.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei tuoda esiin tutkimuskysymyksiä eikä tutkimusongelmaa, ellei toteutustapaan kuulu myös selvityksen tekeminen. Toimintasuunnitelmassa esitetyillä kysymyksillä voidaan kuitenkin täsmentää, mitä ollaan tekemässä. Aineistokeruutapa tulee taas valita sen mukaan, kuinka tarkkaa tietoa opinnäytetyön tueksi tarvitaan. Toiminnallisessa opinnäytetyössä aineistonanalysointia käytetään esimerkiksi sisällöllisten valintojen perusteluun. Yhtenä suositeltavana yksilöhaastattelun muotona on teemahaastattelu, ja sen pohjalta muodostuneen aineiston analysointiin soveltuu teemoittelu. (Vilkka & Airaksinen 2003, 30, 63-64.) Luetun tiedon perusteella päädyimmekin toteuttamaan haastattelut teemahaastattelumenetelmin, ja myös analysointi suoritettiin teemoittelulla.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu raportin lisäksi myös itse produkti eli tuotos. Kirjalliselta produktilta vaaditaan usein erilaisia tekstuaalisia ominaisuuksia verrattaessa opinnäytetyöraporttiin, sillä sen tekstissä puhutellaan sille tarkoitettua kohderyhmää. Produktin teossa tuleekin ottaa huomioon muun muassa sen käyttötarkoitus ja tietämys aiheesta. Tekstin on oltava myös kirjoitustyyliältään tarkoituksenmukaista ja kohderyhmää puhuttelevaa. Opinnäytetyöraportissa taas kerrotaan työn prosessista, oppimisesta ja työn tuloksista. Siitä ilmenee myös se, miten raportin tekijät arvioivat omaa työskentelyään. (Vilkka & Airaksinen 2003, 65, 129.) Opinnäytetyön prosessia ja työn tuloksia arvioimme raportissa hieman tuonnempana.

5.3 Havainnointi

Havainnointi on yksi toiminnallisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä. Havainnointia voidaan toteuttaa esimerkiksi osallistuvalla havainnoinnilla tai tarkkailemalla ihmisten toimintaa jossakin tilanteessa (Vilkkä 2005, 119). Vaikka havainnointi yksin tai yhdessä toisen aineistonkeruumenetelmän kanssa on paljon aikaa vievä hankintamenetelmä, on havainnoinnin ja haastattelun yhdistäminen kuitenkin usein todella tehokasta. Havainnoimalla voidaan yhdistää muita aineistonkeruumenetelmiä paremmin saatua tietoon, eli asiat on siis mahdollista nähdä havainnoinnin avulla ikään kuin oikeissa yhteyksissään. Havainnoinnin avulla voidaan myös laajentaa tutkittavasta asiasta saatua tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 83.)

Havainnoinnin muodot tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä voidaan jakaa piilohavainnointiin, havainnointiin ilman osallistumista, osallistuvaan havainnointiin ja osallistavaan havainnointiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 84). Aineiston hankinnassa päädyimme käyttämään osallistuvaa havainnointia. Sille on tunnuksenomaista, että tutkija osallistuu tutkittavien ehdoilla heidän toimintaansa, ja että tutkimukset ovat yleensä kenttätutkimuksia (Hirsjärvi, Remes & Saravaara 2007, 211). Osallistuvan havainnoinnin avulla ei pyritä vaikuttamaan asian tilaan suoraan, vaan sen avulla kartoitetaan tilanne. Yleisimmin havainnointia täydennetäänkin haastatteluilla, joiden avulla varmistetaan oikea tulkinta. (Kananen 2014, 29.)

Havainnoimme valvottuun koevapauteen liittyvää prosessia tammi- huhtikuun ajan harjoitteluidemme kautta. Tällä tavoin pystyimme havaitsemaan myös itse työmme tarpeellisuuden sekä ymmärtämään aihetta paremmin. Laitoksilla tehtävien töiden lisäksi olimme virkamiesten mukana tapaamassa niitä henkilöitä, joiden kanssa mahdollisesti koevapauteen sijoitettava tulisi asumaan. Tapaamisissa tavoitteenamme oli havainnoida erityisesti sellaisia asioita, jotka olivat epäselviä asunnossa oleville.

Havainnointien avulla saimme paljon uutta tietoa koevapauden suostumuksen selvitystilanteesta. Havaitsimme käytännössä sen, etteivät asukkaat useinkaan olleet tietoisia valvotusta koevapaudesta. Huomasimme myös asuinkumppaneiden olevan erityisen kiinnostuneita siitä, miten heidän tulee toimia poikkeavissa tilanteissa, ja miten koevapaus tulee vaikuttamaan heidän arkeensa.

5.4 Teemahaastattelu

Havainnointien lisäksi haastattelimme kahdeksaa virkamiestä, jotka työskentelivät valvotun koevapauden parissa. Kyseiset virkamiehet edustivat Suomenlinnan, Keravan ja Jokelan vankiloita sekä Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoa. Haastateltavat työskentelivät rikosseuraamusesimiehen, erityisohjaajan sekä ohjaajan tehtävissä. Kyseisten henkilöiden kanssa teh-

tiin myös sopimukset haastatteluun osallistumisesta (kts. liite 5). Varsinaiseksi haastattelutavaksi valitsimme teemahaastattelun, sillä se sopii käytettäväksi toiminnallisessa opinnäyte-työssä etenkin silloin, kun tavoitteena on kerätä tietoa jostakin tietystä teemasta tai tehdä konsultaatioita asiantuntijoille (Vilkkä & Airaksinen 2003, 63).

Tutkimushaastattelulajit erotellaan toisistaan lähinnä sen mukaan, miten strukturoitu ja tarkasti säädelty haastattelutilanne on. Täysin strukturoidussa haastattelutilanteessa ennalta laaditut kysymykset kysytään tiettyssä järjestyksessä. Strukturoimaton haastattelu on sen sijaan vapaa keskustelu, jossa haastattelijalla on mielessään ainoastaan jokin aihe tai alue. Teemahaastattelu sijoittuu puolestaan tähän välille. Sille on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym. 2007, 203.) Haastattelun on näin ollen tarkoitus edetä tiettyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77). Suunnittelimme haastatteluille rungon, johon laadimme teemojen alle tarkentavia kysymyksiä (kts. liite 6).

Teemahaastattelussa haastattelut nauhoitetaan, jottei aito vuorovaikutustilanne kärsi muistiinpanojen tekemisestä. Haastattelutilanteessa haastattelijan tulee siten kiinnittää huomiota haastateltavaan ja hänen vastauksiinsa. Muistiinpanoja ei ole syytä tehdä, vaan haastattelusta on pyrittävä tekemään mahdollisimman luontevaa. Tämän vuoksi haastattelutilanne etenee myös haastateltavan ehdoilla. Haastattelijan tulee siis kuunnella ja ohjata hienovaraisesti keskustelua haluttuun suuntaan. (Kananen 2014, 97.)

Haastattelimme siis kahta virkamiestä jokaisesta laitoksesta, ennen kuin aloimme suunnitella oppaan sisältöä. Tarkoituksenamme oli saada haastatteluiden avulla tosiasiallista tietoa siitä, mitä asioita oppaassa tulisi tuoda esille. Vaikka oppaan sisältö koostuikin enimmäkseen valvotun koevapauden lainkohdista, niin teemahaastatteluiden avulla saimme selville ne keskeiset asiat, jotka oppaan tulee sisältää. Tämän jälkeen haastattelun aineisto analysoitiin teemoittelulla, ja tuloksien perusteella teimme ensimmäisen version oppaasta.

5.5 Aineiston analysointi

Aineiston analyysillä on tutkimusprosessissa keskeinen merkitys. Prosessin aikana aineistoa kerätään eri menetelmiä käyttämällä, minkä jälkeen ne muutetaan yhteismitalliseen tekstimuotoon eli litteroidaan. Tämän jälkeen litteroitu materiaali käsitellään valituilla menetelmällä eli analysoidaan. Näin ollen analysointi mahdollistaa siis aineiston ymmärtämisen ja tulkinnan. (Kananen 2014, 104-105.)

Litteroinnilla tarkoitetaan aineiston kirjoittamista kirjalliseen muotoon. Tämän jälkeen aineistoa voidaan käsitellä eri analysointimenetelmillä. Tutkija joutuu tekemään valintoja litte-

roitavan materiaalin suhteen, sillä se on aikaa vievä vaihe tutkimusprosessissa. Karsittuun aineistoon on kuitenkin mahdollista palata tilanteen sitä vaatiessa. Litterointia voidaan tehdä eri tarkkuudella ja tarkin muoto huomioi myös eleet ja äänenpainot taukoineen. Myös teema-haastatteluaineisto pyritään kirjaamaan riittävän tarkasti, sillä yleensä tiivistäminen tapahtuu vasta analyysivaiheessa. (Kananen 2014, 105-106.) Toiminnallisessa opinnäytetyössä litteroinnin ei tarvitse kuitenkaan olla yhtä täsmällistä kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä. Tarkoituksenmukaista on enemmänkin se, että litteroinnissa nostetaan esille oppaan sisällön tuottamisen kannalta oleellinen tieto. (Vilkka & Airaksinen 2004, 63-64.)

Muutimme nauhoitetut haastattelut tekstimuotoon sen mukaan, kun saimme haastattelut pidettyä. Haastattelut suoritimme siis huhtikuussa, joten myös litteroinnit ajoittuivat niin ikään samaan ajankohtaan. Nauhoitteista litteroitiin oppaan kannalta keskeinen tieto, eli merkityksetöntä asiaa emme tuoneet lainkaan kirjalliseen muotoon. Tällä tavalla tiivistettyä aineistoa kertyi kaiken kaikkiaan 20 sivua.

Vilkaan ja Airaksisen (2004, 64) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä laadullisella tutkimusmenetelmällä kerätyn aineiston analysointiin soveltuu teemoittelu. Tällöin tutkimustiedolla pyritään perustelemaan sisällöllisiä valintoja. Teemoittelu on myös Kanasen (2008, 91) mukaan yksi teemahaastatteluaineiston analysointiin soveltuva menetelmä. Teemoittelu koostuu eri vaiheista, joita ovat koodaus ja kvantifiointi.

Koodauksella tarkoitetaan aineiston tiivistämistä ymmärrettävään ja käsiteltävään muotoon. Käytännön tasolla koodaus eli luokittelu tarkoittaa sitä, että samaa tarkoittaviin asioihin tai samanlaisia elementtejä sisältäviin asioihin liitetään yhdistävä koodi. Koodaus on analyysin mahdollistava välivaihe, missä aineiston päälle luodaan eräänlainen kehikko, jolla voidaan nähdä aineiston sisälle. Analyysivaiheessa koodauskehikon avulla pyritään etsimään aineistosta rakenteita, säännönmukaisuuksia, teemoja ja malleja. (Kananen 2008, 89.)

Kvantifiointi on taas yksinkertaisimmillaan jonkin teeman tai käsitteen frekvenssien laskemista. Sen onnistuminen perustuu siihen, kuinka onnistunut luokittelu on. Määrällisiä suureita pystytään saamaan, mikäli luokkia on vähän. Tällöin voidaan saada luotettava, mutta vain yleisluontoinen kuva asiasta. Sen sijaan tarkempi luokittelu tuottaa myös tarkempaa tietoa, mutta samalla laskee myös luotettavuutta. Teemahaastatteluaineiston kohdalla luokittelu perustuu aineiston valmiisiin teemoihin, mutta aineistosta saattaa kuitenkin nousta myös uusia teemoja. Teemoittelussa jokaisen teeman alle kootaan aineistosta teemaan liitoksissa olevat asiat. (Kananen 2008, 91.)

Litteroinnin jälkeen koodasimme aineistosta samaan aihepiiriin kuuluvat asiat yhtenäisellä värikoodilla. Syntyneiden luokkien frekvenssien perusteella pystyimme nostamaan keskeiset

asiat aineistosta esille. Nämä keskeiset asiat kirjasimme seuraavassa vaiheessa laatimaamme oppaan luonnosversioon.

5.6 Ryhmähaastattelu

Yksilöhaastatteluiden lisäksi pidimme ryhmähaastattelutilaisuuden syyskuun alussa Keravan vankilalla. Koimme myös tämän toisen haastatteluvaiheen tärkeäksi prosessin kannalta, koska sen avulla meidän oli mahdollista saada palautetta ja parannusehdotuksia työstämme. Lisäksi ryhmähaastattelun avulla saimme käsityksen siitä, vastaako opas työn tilaajan ja sitä työssään hyödyntävien virkamiesten odotuksia.

Kutsuimme myös tähän tilaisuuteen Suomenlinnan, Keravan ja Jokelan vankiloiden henkilökuntaa sekä alueen tukipartion. Tarkoituksenamme oli pitää ryhmän koko kuitenkin riittävän pienenä, jotta kaikki osallistujat saisivat äänensä kuuluville. Kaikki kutsutut eivät päässeet tilaisuuteen, ja haastatteluun osallistui yhteensä kuusi henkilöä. Osallistujat koostuivat myös tässä vaiheessa rikosseuraamusesimiehistä sekä erityisohjaajista, joiden virkapaikat olivat Suomenlinnan ja Keravan vankiloissa. Estyneet henkilöt lähettivät meille sen sijaan sähköpostitse palautetta oppaasta pyyntömme mukaisesti. Tilaisuudessa nostimme esiin myös nämä sähköiset palautteet, sillä tarkoituksenamme oli saada selkeä yhteisymmärrys oppaan sisällöstä ja sen muutostarpeista. Näin ollen ryhmähaastattelun tuloksissa huomioitiin niin sähköpostitse palautetta antaneiden palaute kuin tilaisuuteen osallistuneiden virkamiesten palaute.

Oppaan luonnosversiota käytiin läpi yksilöhaastatteluissa käyttämiemme teemojen kautta, joiden pohjalta myös opas oli laadittu. Haastateltavat toivat aktiivisesti oman mielipiteensä esille ja keskustelu oli muutenkin vapaata. Näin ollen meidän ei tarvinnut juurikaan ylläpitää keskustelua, sillä se sujui jouhevasti teemasta toiseen. Ryhmähaastattelun etuna onkin se, että parhaimmillaan haastateltavat keskustelevat täysin vapaasti ja kommentoivat esille tulleita asioita sen mukaan kuin ne tulevat esille. Haastattelija asettaa kuitenkin rajat keskustelulle, jotta keskustelu pysyy valituissa teemoissa. Ryhmähaastattelussa saattaa nousta kuitenkin asioita, jotka muutoin saattaisivat jäädä käymättä läpi. Joitain asioita saatetaan pitää esimerkiksi itsestäänselvyyksinä tai epäoleellisina. (Puusa & Juuti 2011, 84-85; Kananen 2014, 92.)

Ryhmähaastattelun yhtenä suurimpana etuna on se, että siinä tapahtuva vuorovaikutusprosessi mahdollistaa yhteisymmärrykseen pääsemisen käsiteltävissä asiakokonaisuuksissa (Puusa & Juuti 2011, 84-85). Pääsimmekin ryhmähaastattelun avulla yhteisymmärrykseen oppaan sisällöstä ja ulkomuodollisista seikoista. Ryhmä- ja yksilöhaastattelun tuloksia käsittelemme tarkemmin hieman jäljempänä raportissa.

5.7 Opinnäytetyöpäiväkirja

Opinnäytetyömme muodostui useista eri vaiheista. Jo prosessin alkuvaiheessa oli selvää, että tällaisen työn tekeminen kestää melko pitkän ajan. Tästä syystä tarvitsimme työn tueksi menetelmän, jonka avulla olisi mahdollista tehdä ajallista ja sisällöllistä vertailua. Valitsimme tällaiseksi prosessia tukeväksi elementiksi opinnäytetyöpäiväkirjan pitämisen, sillä sen avulla voidaan tallentaa ja dokumentoida opinnäytetyön eri vaiheita. Päiväkirjan rakenne pohjautuu tutkimussuunnitelman aikatauluun ja siitä ilmenevät niin ennakoidut vaiheet kuin tapahtumatkin. Näiden suunniteltujen vaiheiden lisäksi opinnäytetyöpäiväkirjaan kirjoitetaan kuvauksia päivittäisistä tapahtumista. (Kananen 2014, 82.)

Opinnäytepäiväkirjan avulla saadaan dokumentoitua tutkimuksen kaikki vaiheet, myös ne vaiheet, mitä ei olla suunniteltu. Vaiheet on kirjattava mahdollisimman tarkasti, jotta myöhemmässä vaiheessa tilanteeseen voidaan tarvittaessa palata. Päiväkirjan avulla asiat voidaan tarvittaessa näyttää myös todeksi myöhemmässä vaiheessa. Päiväkirjaa tulee kirjoittaa suunnitelmallisesti ja sen tulee sisältää yleisiä havaintoja, sillä ne toimivat päiväkirjan perustana. Lisäksi päiväkirjaan on hyvä kirjata omia ajatuksia sekä muiden kommentteja. (Kananen 2014, 82.)

Opinnäytetyöpäiväkirjamme ensimmäiset merkinnät liittyivät aiheen pohdintaan sekä työn aikataulullisiin seikkoihin. Tämän jälkeen olimme kirjanneet havaintoja koevapauden selvityskäynneiltä sekä yhteydenpidosta yhteistyötahojen kanssa. Olimme kirjanneet myös omia ajatuksiamme työn laajuudesta, rajauksesta ja sen tietoperustasta. Päiväkirjasta kävi ilmi esimerkiksi se, että olimme pohtineet vasta suunnitelmaseminaarin jälkeen elämänhallinnan yhteyttä työmme aiheeseen sekä sen liittämistä opinnäytetyön tietoperustaan.

Opinnäytetyöpäiväkirjan kirjoittaminen ja asioiden reflektointi niin haastatteluiden pitämisestä, aineiston analysoinnista kuin oppaan laatimisestakin olivat omiaan lisäämään ammatillista osaamistamme. Päiväkirjaa tarkastellessa havaitsimme myös, että tietämyksemme valvotusta koevapaudesta oli kasvanut paljon prosessin eri vaiheiden myötä. Päiväkirja onkin hyvä itsearvioinnin ja reflektoinnin väline, sillä sen avulla pystytään havainnoimaan asioita objektiivisesti ja vakuuttavasti, mikäli se tehdään riittävällä tarkkuudella (Toikko & Rantanen 2009, 81,144-145). Näin ollen päiväkirjan pitäminen edesauttoi ja tuki osaltaan myös opinnäytetyöprosessimme lopullista arviointia.

6 Tulokset

Keräsimme tutkimusaineiston teema- ja ryhmähaastattelua hyödyntäen. Lisäksi saimme työelämän edustajilta sähköistä palautetta, jota hyödynsimme myös ryhmähaastattelussa. Tee-

mahaastattelusta kerätyn ja analysoidun aineiston tulosten perusteella laadimme oppaan luonnosversion, ja luonnosversiosta saatujen palautteiden sekä ryhmähaastattelussa muodostuneen yhteisymmärryksen perusteella laadimme oppaan valmiin version.

6.1 Teemahaastattelun tulokset

Tulosten perusteella valvotun koevapauden tarkoituksesta tulisi kertoa oppaassa tiivistetysti, mutta kuitenkin niin, että lukija saa selkeän ymmärryksen koevapaudesta. Tarkoituksen ker-
tomista perusteltiin muun muassa seuraavasti:

”Omaisella voi olla hyvin vääräkin käsitys koevapaudesta. Omainen voi luulla, että se kuuluu tai on pakollinen osa rangaistusta.”

”On tarkoituksenmukaista kertoa. On hyvä muistuttaa, että se valvottu koepaus on vaihtoehto vankilalle, ei vapaudelle.”

”Välillä tuntuu, että omaisilla on hyvin väärä käsitys eli tuntuu, että koepaus on aikaistettu siviili ja voidaan mennä niin kuin halutaan - tai sitten ääripäänä ei voida olla kuin siellä neljän seinän sisällä.”

Haastatteluiden perusteella koevapauden edellytyksistä ja velvollisuuksista tulee kertoa niiden keskeisimmistä osa-alueista. Ensisijaisesti tulisi kertoa päihteettömyydestä, toimintavol-
voitteesta ja asunnosta. Haastateltavien mukaan myös asunnossa asuvien aikuisten suostu-
muksen ja lasten mielipiteen selvittämistä tulisi avata tarkemmin. Oleellista olisi kertoa myös
vangin päivittäisestä valvontasoitosta, velvollisuudesta pysyä asunnossa sekä liikkuma-
alueesta. Sen sijaan mahdollisesta lääkähoidosta tai karkotuksesta ei katsottu olevan tarpeel-
lista kertoa. Edellytyksistä ja velvollisuuksista nostimme esiin seuraavan laisia keskeisiä kom-
mentteja:

”Omaiselle ymmärrys, että se puoliso ei voi, vaikka lähteäkään enää viemään
sitä roskapussia klo 21 jälkeen tai koiraa ulkoiluttamaan tai ei voidakaan tuosta
vaan lähteä shoppailemaan eri paikkakunnalle, koska se liikkuma-alue on rajat-
tu. Tai vaikka, että ei voi lapsia hakea harrastuksista tai ei voi lapsia viedä har-
rastuksiin, ellei siitä ole erikseen sovittu.”

”Toimintavelvollisuuksista on myös hyvä kertoa ja niistä kysytään myös usein.
Eli koevapauden tulee siis sisältää työtä tai muuta vastaavaa toimintaa.”

”Toimintapaikkaan meno on velvollisuus eikä sieltä voi jättäytyä pois, jos pomo ei miellytä. Jos jää pois niin joutuu takaisin vankilaan.”

”...vois kertoa myös, että epäselvyydet käsitellään mahdollisesti sääntöjen rikkomuksena. Pienellä laiminlyönnillä, esim. puhelinsoitto on ylittänyt sallitun kellonajan, se on epäily ehtojen rikkomisesta. Se tullaan selvittämään vankilalle.”

”Lapsen pitää olla myös tietoinen, että vanhempi on ollut vankilassa. Tiedon on pitänyt tulla ensimmäistä kertaa omilta vanhemmilta - Ei viranomaisilta.”

”Suostumus koevapauden suorittamisesta asunnossa mahdollistaa kuitenkin sen, että valvontakäynti saattaa aiheuttaa häiriötä. Jos on nukkumassa esimerkiksi lauantaina klo 9 ja tukipartio tulee valvontakäynnille, niin tästä aiheutuu tietysti myös hänelle jotain häiriötä.”

Tukeen ja kontrolliin liittyen oppaassa tulisi avata erityisesti tukipartion toimenkuvaa. Jokainen haastateltava koki tärkeäksi sen, että tukipartion rooli ja tehtävät tuodaan riittävän näkyväksi oppaassa. Lisäksi mainittiin, että kontrolliin liittyen olisi hyvä kertoa myös päihdetestaamisesta, teknisestä valvonnasta ja valvontatapaamisista vankilalla.

”Tukipartiosta ja heidän toiminnastaan on syytä kertoa. Se, että heillä on oikeus tulla asuntoon koska vaan ja testata vanki.”

”Jotkut häpeilevät tukipartion käyntejä. Tukipartion kanssa voi kuitenkin sopia siitä, että missä hän haluaa valvontakäyntien toteutuvan. Voi esittää toiveita tapaamispaikasta. Etukäteen kannattaa sopia tukipartion kanssa, jos ei halua heidän tulevan suoraan työpaikalle. Tukipartio pyrkii joustamaan mahdollisimman paljon.”

”Monet miettii, että tuleeko tukipartio virka-asuissa tai hirveän näkyvästi, että lähtee jutut naapurien kautta liikkeelle. Tulee häpeä.”

”Mutta sitten siihen liittyy myös niin ne säännölliset käynnit vankilassa kuin ne tukipartion käynnit - ja päihdetestaus.”

Koevapaus vaikuttaa vahvasti asuinkumppanin elämään, joten hänen oikeudet on syytä esitellä oppaassa. Oppaan yhtenä tärkeänä tarkoituksena onkin korostaa asuinkumppanin oikeuksia. Myös haastattelemamme virkamiehet olivat yhtä mieltä siitä, että oikeudet on tuotava selväs-

ti esille. Keskeisimmäksi asiaksi nousi asuinkumppanin oikeus peruuttaa suostumus koevapauden suorittamisesta asunnossa. Lisäksi esille nostettiin asuinkumppanin oikeus omaan turvallisuuteen, elämään ja arkeen. Vaikka haastatteluissa korostuikin asuinkumppanin oikeudet, niin samalla täsmennettiin asuinkumppanin mahdollisuutta tukea koevapaudessa olevaa.

”Toinen asia mikä on myöskin mainittava, on kertominen siitä mahdollisuudesta, että se kanssa-asuva voi tarvittaessa peruttaa suostumuksensa. Kaikki on mahdollista, eli jos tulee ongelmia esimerkiksi eroaminen tai jotain muuta tapahtuu, niin asunnossa olevan on tiedostettava suostumuksen peruuttamisen mahdollisuus.”

”On kysytty, että saako järjestää juhlia ja että saako asuinkumppani juoda? Saa toki juoda. Hänen päihteidenkäyttöön ei puututa.”

”Hyvä olis kertoa myös, että oppaassa mainitaan niistä asioista, joissa puolison olisi mahdollista olla tukena. Esimerkiksi tukea päihteettömyyttä. Puolison ei siis välttämättä kannata juoda alkoholia koevapauslaisen vieressä, jos tietää tällä olevan ongelmia alkoholin kanssa.”

”Olis kuitenkin hyvä asia, että koevapaus olis yhteinen perheen projekti. Hyvä jos perhe tukee, mutta ei voida velvoittaa.”

”Asukkaalle on hyvä kertoa myös valvontasitoista ja valvontapuhelimesta. Asukas voi näin tarvittaessa muistuttaa valvontasitoista tai esimerkiksi siitä, että vanki muistaa laittaa valvontapuhelimen laturiin.”

”Koevapaus on mahdollisuus oppia uudenlaista kommunikointia suhteeseen, eli vanhat mallit ei ole välttämättä mahdollisia, koska ei voi esimerkiksi poistua asunnosta tai käyttää päihteitä.”

Haastatteluissa kysyimme virkamiesten mielipidettä siitä, tulisiko oppaan sisältää myös joitain poikkeustilanteiden toimintamalleja. Haastateltavat toivat ilmi, että vankilaan on hyvä olla yhteydessä epäselvissä asioissa. Tästä syystä oppaaseen olisi syytä varata tila yhteystiedoille. He painottivat kuitenkin, että yhteydenpito vankilaan on koevapautteen sijoitetun vastuulla.

”...on hyvä kertoa asuinkumppanille, että se on siis nimenomaan vangin koevapaus, eli ei omaisen. Jos johonkin poikkeavaan on esim. haettava lupa, niin se on vangin tehtävä, ei puolison.”

”...yhteydenoton kynnys tulisi olla matala, kun aina ei maalaisjärjellä pärjää, kun ollaan vankilan sääntöjen kanssa tekemisissä... että mieluummin kysyy ja soittaa vähänkään, jos mietityttää... puhumattakaan sitten, jos on joku pelko tai huoli tai joku muu.”

”Asuinkumppanin kannattaa keskustella koevapaudessa olevan kanssa arkeen liittyvistä asioista, niin vanki voi sitten keskustella vastuutyöntekijän kanssa niistä menoista.”

Aineistosta esille nousseet aihepiirit liittyivät siis koevapauden tarkoitukseen, edellytyksiin ja velvollisuuksiin, tukeen ja kontrolliin, asuinkumppanin oikeuksiin sekä koevapauteen sijoitetun vastuuseen. Lisäksi aineistossa korostui toimintamallit poikkeavissa tilanteissa sekä yhteydenpito epäselvissä asioissa.

6.2 Ryhmähaastattelun tulokset

Ryhmähaastattelun runkona toimi teemahaastattelussa käyttämämme teemat. Haastattelussa käsitelimme näitä asiakokonaisuuksia oppaan luonnosversiota hyödyntäen. Huomioimme tilaisuudessa myös sähköisesti saamamme palautteen, jota olimme saaneet haastattelusta estyneiltä virkamiehiltä. Haastattelussa saimme palautetta sekä oppaan sisältöön että ulkoasuun liittyen.

Haastatellut mainitsivat, että oppaassa kerrotut asiat on pääasiallisesti esitetty oikein. Toki hyvään palautteeseen vaikutti osaltaan se, että olimme jo aikaisemmin tehneet tekstiin pieniä muutoksia lakimiehen palautteen perusteella. Haastatteluun osallistuneet toivat kuitenkin esille, että jotkut oppaassa esille tuodut esimerkit eivät olleet tarkoituksenmukaisia. Haastatellut toivat ilmi, ettei oppaassa ole oleellista kertoa joistain asioista liian tarkasti, vaan yleisluontoisesti. Jotkut esimerkit taas poistettiin lopullisesta tuotoksesta, sillä palautteen mukaan ne saattavat lisätä muun muassa väärinkäytösten riskiä.

Haastatellut tähdensivät lisäksi, että oppaassa käsiteltyihin asioihin vaikuttaa oleellisesti myös yksilö- ja tapauskohtainen harkinta. Onkin vaikea antaa kaiken kattavaa esimerkkiä poikkeustilanteista. Lisäksi haastattelussa ilmeni, että kaikki oppaassa tuodut asiat eivät välttämättä olleet asuinkumppaneiden kannalta oleellisia. Näin ollen päädyimme myös tiivistämään muutamia kappaleita. Osa esimerkeistä koettiin kuitenkin hyviksi ja ne jätettiin oppaaseen, joko sellaisenaan tai hieman yleistetympin.

Asiasisällön lisäksi ryhmähaastattelussa keskusteltiin oppaan ulkoasusta ja tekstin selkeydestä. Haastateltavat kertoivatkin mielipiteensä tekstin fontista, fonttikoosta ja rivivälistä, mut-

ta myös käytettävistä väreistä sekä ottamiemme kuvien sopivuudesta. Tekstin fontti ja sen koko sekä riviväli olivat haastateltavien mielestä tarkoituksenmukaisia. Haastateltavat toivat myös ilmi, että kansikuva oli luonnosversiossa liian tumma väreiltään. Muut kuvat ja oppaan sisältö kokonaisuudessaan olivat kuitenkin haastateltavien mieleisiä.

Kaiken kaikkiaan ryhmähaastattelusta jäi positiivinen vaikutelma, sillä jo luonnosversiokin vastasi pitkälti työntekijöiden odotuksia. Tästä viestii muun muassa se, että muutosehdotuksien määrä jäi hyvin vähäiseksi. Viimeistelimme oppaan ryhmähaastattelusta ja muualta saadun palautteen perusteella, jonka jälkeen aloimmekin laatia arviointia opinnäytetyön onnistumisesta.

7 Arviointi

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on olennaista arvioida työn prosessia ja siinä onnistumista (Vilkkä & Airaksinen 2003, 96). Arvioimme opinnäytetyöprosessin vaihteita, vaikutusta sekä itse varsinaista opasta. Oppaan arvioinnissa hyödynsimme pääasiallisesti työelämältä saatua palautetta, sillä oppaan oli tarkoitus vastata työn tilaajan tarpeita. Prosessin arvioinnissa hyödynsimme puolestaan kahdenkeskisiä keskustelujamme sekä opinnäytepäiväkirjaan tekemiämme havaintoja. Työn luotettavuutta emme sen sijaan käsittele arvioinnissa, vaan erillisessä, eettisyyttä ja luotettavuutta käsittelevässä luvussa. Kaiken kaikkiaan arviointi on opinnäytetyössämme keskeisessä osassa, sillä siitä ilmenee työmme onnistuminen.

7.1 Prosessin arviointi

Prosessin alussa laadimme työllemme aikataulun. Tuolloin suunnittelimme, että opinnäytetyömme valmistuisi elokuussa 2017. Huomasimme kuitenkin melko pian, että työlle tulisi jättää jonkin verran enemmän aikaa. Meidän tuli huomioida muun muassa muiden opintojaksojen, molempien töiden ja työelämän edustajien aikataulujen sovittaminen. Lisäksi meidän tuli ottaa huomioon, että kaiken muun tekemisen lisäksi oli aikaa varattava riittävästi myös tämän raportin kirjoittamiseen. Tästä syystä varasimme kokonaisprosessille kaksi kuukautta enemmän aikaa.

Esittelimme lopullisen aikataulun opinnäytetyön suunnitelmaseminaarissa. Aikataulu antoi selkeän rungon työn eri vaiheille ja samalla edesauttoi työn toteutuksen ja itse oppaan valmistumisessa meidän haluamana ajankohtana. Näin ollen aikataulussa pysyminen viestiikin siitä, että olemme onnistuneet ajallisesti opinnäytetyöprosessissamme. Mielestämme huolellisen suunnitelman laatiminen, aikataulussa pysyminen sekä monien menetelmien käyttäminen kertovat osaltaan myös omistautumisesta opinnäytetyön tekemiseen.

Toimiva parityöskentely helpotti osaltaan opinnäytetyön tekemistä. Parityöskentelyssä on osattava ottaa eriävät näkemykset puheeksi ja tuoda omat mielipiteet rakentavasti julki. Prosessin aikana emme olleet kaikista asioista heti samaa mieltä, ja välillä keskustelimme samasta asiasta useampaankin otteeseen. Näin jälkikäteen voi kuitenkin todeta, että juuri nämä kahdenkeskiset keskustelut olivat omiaan lisäämään ammatillista tietämystämme ja osaamistamme. Pääsimme aina yhteisymmärrykseen asioista ja kaiken kaikkiaan työskentelystämme heijastui kunnioitus toista kohtaan.

Tarkoituksemme oli laatia opas Rikosseuraamuslaitoksen käyttöön. Opinnäytetyömme oli työelämän tilaama, joten oppaalle oli konkreettinen tarve. Työn tilaaja, kaikki haastateltavat sekä muut työelämän edustajat olivatkin yhtä mieltä oppaan tarpeellisuudesta. Oppaan tarpeellisuudesta kertoo mielestämme myös se, että saimme hyvin nopealla aikataululla kaikki haluamamme tahot projektiin mukaan. Myös meidän omat työelämän verkostot mahdollistivat hankkeen toteutumisen tässä laajuudessaan.

7.2 Oppaan arviointi

Oppaan arvioinnissa hyödynsimme pääasiallisesti työelämältä saatua palautetta. Kirjasimme ryhmähaastattelussa työntekijöiden kommentteja oppaan arviointiin liittyen, ja lisäksi pyysimme muilta työelämän edustajilta palautetta sähköpostitse. Pyysimme palautetta niin oppaan asiasisällöstä, tekstin selkeydestä kuin ulkoasustakin. Palautteiden avulla saimme selville, miltä osin opas vastaa työelämän näkemystä ja mitä asioita tulisi mahdollisesti muuttaa. Kaiken kaikkiaan muutimme luonnosversiota kolmeen kertaan lakimiehen, ryhmähaastattelun ja sähköisten palautteiden perusteella.

Asiasisältöön liittyen kysyimme, onko teksti suunnattu oikein ja toteutuuko tekstin tarkoitus ja tavoite. Lisäksi halusimme varmennuksen siitä, että oppaassa mainitut asiat perustuvat todelliseen tietoon. Tästä syystä lähetimme oppaan luonnosversion lakimiehelle silmäiltäväksi. Hän nostikin esiin muutamia asioita, joita voisi vielä muokata. Koimme lakimiehen palautteen erityisen tärkeäksi, sillä sen myötä saimme varmistuttua tekstin sisällön oikeellisuudesta. Lainopillinen tarkastus oli tarpeellinen, koska olimme kirjoittaneet oppaaseen laissa määriteltyjä asioita eri sanoin, pyrkimättä kuitenkaan muuttamaan itse lain sisältöä. Olimme myös kertoneet oppaassa joitain käytännön esimerkkejä, joten niistäkin oli hyvä saada lainmukainen vahvistus.

Tavoitteenamme oli, että opas olisi ymmärrettävän tekstin lisäksi helppolukuinen ja miellyttävän näköinen. Tehdessämme opasta hahmottelimmekin useita eri kirjaintyyplejä ja kokoja. Päädyimme käyttämään Arial- kirjaintyyppiä, sillä se vaikutti sopivalta ja oli ennen kaikkea

helppolukuinen. Otsikoissa käytimme puolestaan hieman isompaa fonttia sekä Rikosseuraa-muslaitoksen logon värin sinistä ja vihreää, sillä ne sopivat hyvin oppaan värimaailmaan. Tul-kintamme mukaan näiden värien avulla voidaan myös viestiä lukijalle turvallisuuden ja rauhal-lisuuden tunnetta. Opas on suunniteltu niin, että sen voi tulostaa tai painaa A5 kokoiseksi vih-koseksi. Tämänkin vuoksi oli tärkeää käyttää riittävää kirjaisinkokoa. Toisaalta oppaan voi tulostaa myös A4 kokoon tarvittaessa. Näin ollen oppaan voi tarvittaessa tulostaa tai painaa myös heikentyneen näkökyvyn omaaville henkilöille.

Työelämän edustajat olivat tyytyväisiä oppaassa käytettyyn kirjaintyyppiin, tekstin kokoon ja riviväliin. He kommentoivat, että opas oli helppolukuinen ja ymmärrettävä, ja että tekstiä oli sivuilla sopivissa määrin. Työelämän edustajat olivat toivoneet oppaasta kompaktia ja se vas-tasikin pituudeltaan työntekijöiden toiveita. Ryhmähaastattelusta ja muualta saadun palaut-teen kautta saimme vielä muutamia ehdotuksia, joiden ansiosta oppaasta saatiin entistä sel-keämpi. Palautteiden avulla oppaasta muun muassa karsittiin toistoa ja muutettiin kerrotta-vien asioiden järjestystä. Ryhmähaastattelun ja lakimiehen kommenttien kautta tuli ilmi myös se, että oppaasta oli hyvä ottaa pois joitain käytännön esimerkkejä.

Sisällytimme oppaaseen itseottamia kuvia sekä muutamia huomio- tai infolaatikoita. Laatikoi-den tarkoituksena oli nostaa asuinkumppanille olennaisia asioita entistä näkyvämmäksi. Teimme laatikoihin vielä infomerkin, joka mielestämme korostaa entisestään laatikoiden tär-keyttä. Huomiolaatikoiden avulla pystyimme siis korostamaan haluttua tekstiä, ja lisäksi ne kohottavat myös oppaan visuaalista ilmettä. Myös työelämän edustajat tykkäsivät näistä laa-tikoista. He kertoivat, että laatikoiden lisääminen oppaaseen oli mainio oivallus, ja että niistä käy lukijalle ilmi useita, tärkeitä asioita.

Oppaan pääasiallinen kohderyhmä määräytyi työelämän toiveiden mukaisesti. Toiveena oli, että opas olisi tarkoitettu lähtökohtaisesti niille henkilöille, jotka asuvat samassa asunnossa koevapauteen sijoitetun kanssa. Opas tuli laatia kuitenkin niin, että sen voisi tarvittaessa an-taa myös toimintavelvoitteeseen liittyville tahoille. Mielestämme onnistuimme niin työelämän asettamien kuin omien tavoitteiden mukaisesti. Tätä näkemystä tukee ryhmähaastattelun ja muiltakin työelämän edustajilta saatu positiivinen palaute. Ryhmähaastattelussa ja muissa palautteissa mainittiinkin, että toivottavasti opas saadaan käyttöön mahdollisimman pian.

7.3 Vaikutusten arviointi

Arvioimme opinnäytetyön onnistumista sen omiin tavoitteisiin peilaten. Oppaan keskeisenä tavoitteena oli siis lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista. Oppaan voidaan nähdä toimivan

myös virkamiehen työn tukena ja sitä kautta yhtäläistävän koevapauteen liittyviä käytäntöjä eri vankiloiden ja työntekijöiden kesken.

Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa (2011, 5) mainitut arvot, jotka olivat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa sekä turvallisuus heijastuvat myös opinnäytetyössämme. Olemme raportissa käsitelleet oikeudenmukaisuutta perustuslain ja hallintolain kautta. Turvallisuutta koskevia asioita käsitelimme puolestaan perustuslain ja koevapauden lain näkökulmista. Vangin elämänhallinta ja sitä tukevat elementit liittyvät taas olennaisesti ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa. Ihmisarvon kunnioittaminen näkyy työssämme etenkin perusoikeuksista puhuttaessa.

Mainitsimme aiemmin raportissa, että havaitsimme erilaisia käytäntöjä asuinkumppanin suostumusta selvittäessä. Kun jatkossa opas annetaan suullisen tiedon lisäksi, eivät koevapauteen sijoitetun kanssa-asuvat ole enää epäarvoisessa asemassa saadun tiedon suhteen. Näin ollen oppaan käyttöönotto edistääkin hyvän hallinnon toteutumista. Sen myötä asuinkumppanit saavat yhtäläiset tiedot koevapaudesta sekä siihen liittyvistä asuinkumppanin oikeuksista.

Prosessin aikana huomasimme, että koevapauteen sijoitetun asuinkumppanit ottivat aika ajoin yhteyttä vankilaan ja kysyivät, miten menetellä joissain tilanteissa. Kun tieto on nyt oppaassa ja opas on annettu asuinkumppaneille, ei heillä pitäisi olla enää tarvetta soittaa niin usein vankilaan. Näin ollen valmis opas tehostavaa myös virkamiesten työtä, kun työntekijöiden ei tarvitse vastata asuinkumppaneiden yhteydenottoihin niin usein ja käyttää resurssejaan siihen. Teimme toki haastateltavien toiveesta oppaaseen yhteystiedot- sivun tarvittavan yhteydenpidon varalle. Tämän voidaan yhtä lailla katsoa tehostavan virkamiesten toimintaa, kun yhteydenotot kohdentuvat oikeille tahoille.

Opinnäytetyötä oli mielekästä tehdä, sillä se oli työelämälähtöinen ja sen kerrottiin aidosti hyödyttävän työelämää. Mikäli opas tulee aktiiviseen käyttöön koko Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle, olisi se meille suurenmoinen saavutus. Opasta voisi tosin hyödyntää laajemminkin, joten nähtäväksi jää, onko opas tulevaisuudessa käytössä jopa kaikkialla Suomessa. Opinnäytetyömme aihe oli joka tapauksessa ajankohtainen ja sen voidaan nähdä liittyvän osaltaan myös rikosseuraamuslaitoksen strategiaan, turvallisesti kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa.

Meidän ja työelämän edustajien mielestä oppaasta on paljon hyötyä etenkin sen kohderyhmälle. Tosiasiassa emme kuitenkaan tiedä, kuinka merkittävä se loppujen lopuksi onkaan. Opinnäytetyömme rajalliseen aikaikkunaan peilaten emme pystyneet mittaamaan oppaan tuottamaa vaikutusta asuinkumppanille. Samasta syystä emme myöskään pysty toteamaan, kuinka paljon opas tehostaa virkamiesten työskentelyä. Opas saadaan käyttöön vasta opinnäy-

tetyön valmistumisen jälkeen, joten tältä osin vaikutusten arviointia ei ollut mahdollista suorittaa. Näin ollen olisikin mielenkiintoista nähdä, miten opas on käytännössä toiminut, kuinka paljon sitä on jaettu sekä onko oppaasta ollut todellista hyötyä asuinkumppanille ja virkamiehille. Kuka tietää, kenties tämän asian tutkiminen on tulevaisuudessa jonkun opinnäytetyöaihe.

8 Pohdinta

Rangaistuksissa ollaan menossa kohti avoimempaa täytöntöönpanoa, mikä herättääkin paljon keskustelua puolesta ja vastaan. Hyvänä puolena voidaan nähdä se, että avoimemmat olosuhteet edistävät tuomitun yhteiskuntaan kiinnittymistä. Lisäksi yhtenä hyvänä puolena voidaan nähdä myös taloudellinen näkökulma, sillä avoimemmat seuraamukset tulevat yhteiskunnalle halvemmaksi. Suljetussa laitoksessa yhden vankilapäivän hinta yhteiskunnalle on noin 200 euroa, kun taas avolaitoksessa vuorokausi kustantaa noin 140 euroa. Valvotun koevapauden päivittäinen kustannus yhteiskunnalle oli puolestaan noin 50 euroa. (Rikosseuraamuslaitos 2017b, 19.)

Kaikki tuomitut eivät kuitenkaan sovellu avoimempiin olosuhteisiin. Syyt voi olla moninaisia, mutta esimerkiksi mielenterveydelliset häiriöt sekä päihderiippuvuudet ovat vangeilla hyvin yleisiä (Joukamaa 2010, 74). Osalla tuomituista voi myös olla mittava ja vakava rikostaus, eivätkä sen puolesta ole avolaitoskelpoisia. Lisäksi aiheesta keskustellessa nousee usein esille kysymys, että ovatko nykyiset seuraamukset eli tuomioiden pituudet ja avoimet seuraamusmuodot enää riittäviä tehdyistä rikoksista. Joka tapauksessa, olemme rikosseuraamusalan töiden sekä opintojen myötä oppineet ymmärtämään kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja.

Halusimme tehdä opinnäytetyön, joka aidosti hyödyttäisi työelämää. Työskentelemme molemmat rikosseuraamusalalla, joten ajatus toiminnan kehittamisestä opinnäytetyön myötä tuntui luontevalta ratkaisulta. Vaikka opinnäytetyö oli kokonaisuudessaan varsin laaja ja monitahoinen prosessi, niin sitä oli kuitenkin mielenkiintoista tehdä, sillä aihe oli erittäin mielenkiintoinen ja työelämälähtöinen.

8.1 Oman ammatillisen toiminnan reflektointi

Työelämässä keskustellaan varsin usein muiden työntekijöiden kanssa, miten tulisi toimia jossain tietyssä tilanteessa, tai että miten jotain työtehtävää olisi syytä järkeistää. Olemme huomanneet, että tämän opinnäytetyön myötä olemme saaneet uusia avauksia ja näkökulmia koevapauteen liittyviin keskusteluihin. Uusien, opittujen tietojen perusteella osaamme myös

argumentoida näkemyksiämme paremmin. Erilaiset keskustelut opinnäytetyön aiheesta alan työntekijöiden kanssa ovat siten osaltaan kehittäneet osaamistamme, ja lisäksi opitun tiedon kautta osaamme reflektoida laajemmin toimintaamme ja työelämän käytäntöjä.

Opinnäytetyöprosessin myötä osaamisemme kehittyi monilta osin. Opittujen asioiden lisäksi havaitsimme etenkin kirjallisen ilmaisutaidon kehittyneen paljon tämän projektin aikana. On sanomattakin selvää, että oppaassa kerrottujen asioiden tuli perustua tosiasialliseen tietoon, ja että asiat ovat kerrottu siinä mahdollisimman selkeästi. Myös tämän raportin laatiminen on osaltaan kehittänyt kirjallista osaamistamme. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön kirjoitustyöt kehittivät ja antoivat meille lisää työkaluja, miten viestiä selkeästi, vastuullisesti ja tarkasti.

Tekemämme yksilö- ja ryhmähaastattelut olivat omiaan kehittämään sanattoman ja sanallisen vuorovaikutuksen osaamistamme etenkin tutkimustyöhön liittyen. Haastattelut antoivat myös oppaan materiaalin lisäksi monia hyviä näkökulmia ja hiljaista tietoa koevapauden käytännön työhön liittyen. Havainnointien ansiosta taas saimme ymmärryksen siitä, miten koevapauteen liittyvät selvityskäynnit käytännössä toteutetaan. Perehtyminen ylipäättään koko koevapauden prosessiin, siihen liittyvään elämänhallintaan sekä hyvän hallinnon periaatteisiin kehittivät paljon ammatillista osaamistamme ja tietämystämme. Olemme vakuuttuneita, että näiden asioiden ymmärtämisestä on hyötyä tulevaa uraa ajatellen.

Ennen prosessin alkua meillä oli jonkin verran verkostoja työelämässä. Työskentelyn lisäksi olimme molemmat suorittaneet tutkintoon liittyvät työharjoittelut eri vankiloissa ja saaneet niiden myötä kontakteja työelämästä. Opinnäytetyöhön sisältyi yhteydenpitoa eri työelämän henkilöiden kanssa, joten luonnollisesti myös työelämäverkostomme laajenivat tämän prosessin aikana.

Työelämältä saatu aihe ja oppaan konkreettinen tarve motivoivat meitä sitoutumaan tähän prosessiin entistä lujemmin. Toisaalta oppaan laaja kiinnostus asetti meille myös enemmän paineita onnistua opinnäytetyön teossa. Prosessin alussa mietimme, että mitä jos emme jostain syystä onnistukaan tekemään riittävän tarkoituksenmukaista opasta. Pohdimme muun muassa, että voiko epäonnistuminen vaikuttaa jopa negatiivisesti uraamme jatkossa. Havaitsimme kuitenkin melko pian, että itsevarmuus ja luottamus omaan tekemiseen kasvoi sitä mukaa, mitä enemmän perehdyimme työmme aiheeseen ja toteutukseen.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Käytettäessä tutkimuksellisia menetelmiä tulee noudattaa tieteellisesti hyväksyttäviä toimintatapoja. Toimintatapoihin kuuluu rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus käytettävissä menetelmissä sekä tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja arvioinnissa. Näihin asioihin tulee pe-

rehtyä riittävän huolella, sillä tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävä ja luotettava ainoastaan silloin, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. (Varantola, Launis, Helin, Spoof & Jäppinen 2013, 6.)

Halusimme tehdä opinnäytetyöprosessista mahdollisimman luotettavan ja läpinäkyvän. Tämän vuoksi päädyimme käyttämään prosessissa useita eri aineistonkeruumenetelmiä. Jorma Kananen (2012, 179) mukaan tällainen useamman tiedonkeruumenetelmän käyttö eli aineistotriangulaatio lisääkin työn luotettavuutta. Pelkästään yhden menetelmän käyttäminen olisi siis voinut jättää tiedonkeruuseen puutteita. Menetelmien heikkouksia voidaan puolestaan täydentää käyttämällä tarkoitukseen soveltuvia muita menetelmiä.

Osallistuvan havainnoinnin myötä saimme selkeän käsityksen koevapauden valmistelusta. Havaitsimme käytännössä, miten selvityskäynthejä toteutetaan sekä millaisia kysymyksiä niiden yhteydessä esitetään. Tehdyt havainnot edesauttoivat meitä samaistumaan itse selvitystilanteeseen, valikoimaan sopivat teemat haastatteluihin sekä täydentämään asiakokonaisuuksia oppaassa. Näin ollen osallistuva havainnointi tuki osaltaan työmme kokonaisuutta ja luotettavuutta.

Luotettavuuden kannalta havainnointi saattaa olla toisinaan kuitenkin ongelmallinen. Tiedon keräämisessä tulee pyrkiä objektiivisuuteen eli minimoimaan tutkijan vaikutus tutkimustuloksiin. Tutkijalle tuttu aihe sekä hänen mukana olo voivat siis osaltaan vaikuttaa tutkittavaan tietoon. (Kananen 2012, 96.) Selvityskäynneillä emme kuitenkaan näyttäytyneet niinkään tutkijan roolissa, vaan pikemminkin toisena työntekijänä. Tarkoituksenamme ei ollut myöskään ohjata tai vaikuttaa tilanteen kulkuun millään tapaa.

Käytimme varsinaisina aineistonkeruumenetelminä teema- ja ryhmähaastattelua. Hirsjärven & Hurmeen (2009, 185) mukaan haastatteluaineistosta saadaan laadukas, mikäli haastattelulle suunnitellaan hyvä runko, eli teemat suunnitellaan huolella. Lisäksi aineiston laatuun voidaan vaikuttaa pohtimalla ennalta, miten teemoja voidaan syventää. Näin ollen pyrimme laatimaan haastattelurungon niin, että kaikki oppaan teossa tarvittava tieto saataisiin haastattelun perusteella selville. Mielestämme pääsimmekin tähän tavoitteeseen, sillä olimme suunnitelleet haastattelujen teemat sekä syventävät kysymykset huolellisesti. Haastattelutilanteissa saimme varsin selkeitä vastauksia kysymyksiimme. Aineiston laadinnassa ei siten tullut eteen tilanteita, että haastateltava tai me olisimme ymmärtäneet kerrotut asiat eri tavalla.

Haastatteluaineiston laatuun voidaan vaikuttaa myös pitämällä huolta haastatteluissa käytettyjen teknisten välineiden käyttökunnosta. Aineistosta saadaan laadukas, mikäli taltiointiin tarkoitetun laitteen toimivuus on tarkistettu ja säädöt varmistettu niin, että tallenteesta tulee laadukas litterointia varten. Haastattelujen jälkeen pikimmiten tapahtuva litterointi var-

mistaa myös osaltaan laadukkaan aineiston. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 184-185.) Huolehdimmekin käyttämiemme teknisten laitteiden kunnosta ja sopivuudesta, ja aloitimme myös litteroinnit pian haastattelujen jälkeen. Laadukkaan tallenteen myötä pystyimme tarkastelemaan haastattelujen sisältöä useampaan otteeseen, tulkinta ei siis muuttunut.

Haastatteluista saatujen tulosten luotettavuudesta kertoo myös se, että haastattelut toteutettiin kahden eri henkilön toimesta ja eri aikaisesti. Vilkkaan (2015, 126) mukaan laadullisella tutkimusmenetelmällä tehty työ onkin luotettava, mikäli sen tutkimuskohde ja tulkittu materiaali ovat yhteensopivia eivätkä siihen ole vaikuttaneet epäolennaiset tai satunnaiset tekijät. Työssä on myös pystyttävä kuvaamaan ja perustelemaan, miten valinnat on tehty ja miten ratkaisuihin on päädytty. Opinnäytetyössä päädyimmekin kirjaamaan oppaaseen juuri niitä asioita, jotka toistuivat samankaltaisina eri haastatteluissa.

Rajasimme haastattelut työntekijöihin, jotta saisimme mahdollisimman paljon tietoa koevapauden selvityskäynneistä ja yleisistä huolta aiheuttavista asioista. Suunnitellessamme haastatteluja tavoitteenamme oli saada kahdeksan haastateltavaa, ja siinä me myös onnistuimme. Haastateltavien anonymiteetti taattiin jokaisen kanssa tehdyissä sopimuksissa (kts. liite 5). Lisäksi sopimuksissa mainittiin, että haastatteluista tehdyt tallenteet tuhotaan litteroinnin jälkeen. Tutkimusaineistoa kerätessä onkin huolehdittava tutkittavien anonymiteetistä ja aineiston säilyttämisestä asiaan kuuluvalla huolellisuudella (Vilka 2015, 32).

Kahdeksan teemahaastattelun sekä erillisen ryhmähaastattelun kautta saimme aiheesta selkeän ymmärryksen. Haastateltavien määrä ja se, että haastateltavat olivat neljästä eri laitoksesta ja täydensivät niin ikään työmme reliabiliteettia eli luotettavuutta. Teemahaastattelujen lisäksi samankaltaiset havainnot koevapaudesta toistuivat myös muita tutkimusmenetelmiä käytettäessä. Esimerkiksi osallistuvan havainnoin myötä havaitsimme niitä samoja esille tulleita asioita, jotka toistuivat myös teema- ja ryhmähaastatteluissa. Tämä osoittaakin osaltaan aineistosta tekemiemme tulkintojen kestävyyttä ja syvyyttä eli sen valideettia. Työmme tutkimuksellisten elementtien voidaankin katsoa olevan yleistettäviä eli valideja, kun tutkimustulokset vastaavat päämääriä ja tutkimuskohdetta (Vilka 2015, 125). Toisin sanoin ne mittaavat juuri sitä, mitä oli tarkoituskin.

Opinnäytetyöpäiväkirjan pitäminen oli mielestämme omiaan lisäämään työmme luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä. Riittävän tarkka dokumentaatio kaikista opinnäytetyön vaiheista tuki myös itse prosessin arviointia. Prosessin arvioinnissa meitä auttoikin ennen kaikkea opinnäytetyöpäiväkirjan pitäminen, mutta myös raportin eri vaiheiden varmuuskopioiden säilyttäminen. Pystyimme niiden avulla palaamaan tarvittaessa prosessin eri vaiheisiin ja arvioimaan sen kulua myöhemmässä vaiheessa. Lisäksi koko opinnäytetyön, eli niin oppaan kuin tämän raportinkin luotettavuutta tuki myös se, että teimme opinnäytetyön parityöskentelynä. Pari-

työskentelyn kautta pystyimme jakamaan vastuualueita sekä keskustelemaan toistuvasti työmme kirjauksista. Näin ollen parityöskentelyn myötä myös erheellisen tekstin kirjoittamisen mahdollisuus minimoituu.

Työskentelymme opinnäytetyöhön liittyen on ollut kaiken kaikkiaan vastuullista ja oma-aloitteellista. Myös työelämän edustajien antama palaute tukee tätä näkemystä. Joistain toiminnoista, joista olemme olleet epävarmoja tai joita emme ole aikaisemmin suorittanut, otimme selvää ennakkoon. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi haastattelumenetelmien käyttäminen sekä haastatteluiden koodaus ja kvantifiointi. Koko prosessin ajan meille on ollut tärkeää tietää, mitä käytännössä teemme, mihin toimintamme perustuu ja mitä vaikutuksia toiminnoillamme on. Työn luotettavuutta määrittääkin tekijöiden rehellisyys, ja loppujen lopuksi työn luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse (Vilka 2015, 126). Voimme vakuuttaa, että olemme tehneet opinnäytetyön huolellisesti ja toimineet sovittujen toimintatapojen mukaisesti.

8.3 Työn hyödyllisyys ja kehittämis ehdotukset

Työelämän edustajat ovat kertoneet, että tekemämme opas otetaan käyttöön mahdollisimman pian. Aiemmin mainitsimmekin vaikutusten arvioinnin yhteydessä (kts. kohta 7.3), ettei vaikutusten luotettavaa arviointia voida vielä tässä vaiheessa toteuttaa. Tulevaisuudessa, noin vuoden tai kahden kuluttua vaikutuksia voidaan kuitenkin tarkastella ja mitata.

Myös itse opasta on mahdollistaa kehittää tulevaisuudessa. Rikosseuraamuslaitoksen toimintakertomuksen (2017b, 25) mukaan Suomessa oli vuonna 2016 ulkomaalaisvankeja noin 17,2 prosenttia, joten voi olla tarkoituksenmukaista, että opas käännetään useammalle kielelle. Käyttökelpoisuuden kannalta voisi olla hyvä, jos opas olisi saatavilla ainakin englanniksi ja ruotsiksi.

Rikosseuraamuslaitos tiedottaa ja julkaisee monipuolisesti internetissä alaan liittyviä teoksia, joten kenties myös tekemämme oppaan voi tulevaisuudessa saada sähköisessä muodossa. Joka tapauksessa opas on helppo antaa asuinkumppanille koevapauteen liittyvän selvityskäynnin yhteydessä. Mahdollisesti opas voidaan antaa myös vankilassa vangille, jolloin vanki voi tutustua siihen itse ja toimittaa oppaan asuinkumppanilleen siihen ennalta tutustumista varten.

Opas on tehty käytettäväksi Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. Oppaassa käytyt asiat on kuitenkin tuotu esille riittävän yleisellä tasolla, joten mielestämme sitä voidaan hyödyntää kaikkialla Suomessa. Tietoperustassa tarkastelimme valvottua koevapautta kansainvälisesti (kts. kohta 4.5). Mainitsimme, että myös muissa maissa koevapauden kaltaisiin seuraamuksiin liittyy paljon samankaltaisia elementtejä. Työmme kannalta yksi tällainen keskeinen yhdistä-

vä seikka oli asuinkumppanin suostumuksen pyytäminen koevapauden aloittamista. Kun tarkastelimme näiden eri maiden seuraamuksia, emme havainneet vastaavanlaista opasta muiden maiden viranomaisten käytössä. Näin ollen tällaista opasta voisi olla mahdollista hyödyntää myös muuallakin kuin Suomessa.

Lähteet

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Enroos, R. 2015. Vankila, vanhemmuus ja lapsi - näkökulmia perhekäytäntöihin. Tampere: Juvenes Print.

Fowler, D., Cantos, A. & Miller, S. 2016. Exposure to violence, typology, and recidivism in a probation sample of domestic violence perpetrators. *Child Abuse & Neglect* 59/2016. United States: Rosalind Franklin University of Medicine and Science & Universidad Carlos Albizu & Rosalind Franklin University of Medicine and Science, 66-77.

Granfelt, R. 2015. Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015.

Hallintolaki 2003/434. Luettu 7.3.2017. <http://www.finlex.fi>

Hallituksen esitys 17/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. Viitattu 25.10.2017. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_17+2010.pdf

Hartoneva, A., Mohell, U., Pajuoja, J. & Vartia, M. 2015. Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Tallinna: Printon.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Saravaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Husa, J. 2014. Julkisen vallan oikeudelliset perusteet: johdatus julkisoikeuteen. 4. uudistettu painos. Tallinna: Print Best.

Inkilä, J., Helminen, M., Aalto, P. & Paavilainen, E. 2016. Moniammatillinen yhteistyö perheen kanssa lasten kaltoinkohtelutilanteissa. *Hoitotiede* 28/2016. Kuopio: Hoitotieteiden tutkimusseura, 204-216.

Joukamaa, M. (toim.) 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Kaloinen, M-L., Suntinen, R. & Vallisaari, M. 2008. Viesti ja vaikuta. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Tampere: Juvenes Print.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Tampere: Juvenes Print.

Kananen, J. 2008. KVALI - Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kauppila, T. 1999. Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1999. Vantaa: Tumma-vuoren Kirjapaino.

Kuoppamäki, S., Kääriäinen, J. & Ellonen, N. 2011. Physical Violence Against Children Reported to the Police: Discrepancies Between Register-Based Data and Child Victim Survey. *Violence and Victims* 26/2011. New York: Springer Publishing Company, 257-268.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609. Luettu 7.3.2017.
<http://www.finlex.fi>

Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953. Luettu 16.2.2017. <http://www.finlex.fi>

Laki valvotusta koevapaudesta 2013/629. Luettu 16.1.2017. <http://www.finlex.fi>

Lastensuojelulaki 2007/417. Luettu 25.1.2017. <http://www.finlex.fi>

Lohtaja-Ahonen, S. & Kaihovirta-Rapo, M. 2012. Tehoa työelämän viestintään. 2. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Miikkulainen, L. 2012. Arjen taidot -tietopankki. Materiaalia rikoksista tuomittujen arjessa selviytymisen ja elämänhallinnan edistämiseen. Rikosseuraamuslaitos.

Mäki, J. 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2017. Juvenes Print.

Mäkipää, L. 2010a. Valvotun koevapauden toimeenpano - huomioita erityisesti yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Lakimies 6/2010, 954-978.

Mäkipää, L. 2010b. Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 249. Helsinki: Hakapaino.

Mäkiranta, T. 2008. Elämänhallinta sosiaalipedagogisena käsitteenä. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto. Viitattu 23.4.2017.
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-18134>

Niemi, T., Nietosvuori, L. & Virikko, H. 2006. Hyvinvointialan viestintä. Helsinki: Edita Prima.

Niemivuo, M., Kuusikko, K. & Keravuori-Rusanen, M. 2010. Hallintolaki. 2. uudistettu painos. Juva: Bookwell.

Pakkokeinolaki 2011/806. Luettu 7.3.2017. <http://www.finlex.fi>

Perustuslaki 1999/731. Luettu 9.2.2017. <http://www.finlex.fi>

Portti vapauteen. 2016. Valvottu koevapaus vankeuden loppuvaiheessa. Päivitetty 10/2016. Vankien Omaiset VAO ry. Viitattu 11.02.2017.
http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/paiva_kerrallaan/laheinen/3._rangaistuksen_tulo_koitin/3.1_valvottu_koevapaus_vankeuden_loppuvaiheessa

Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto. Hansaprint.

Rantanen, T., Lindqvist, M., Lindström, J., Vuorinen, P. & Weckroth, A. 2016. Yhteistyötä, valvontaa ja kokonaisvaltaista kuntoutusta. Tutkimus valvotun koevapauden ja päihdekuntoutuksen yhdistämisestä. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 3/2016. Juvenes Print.

Rikoslaki 1889/39. Luettu 20.2.2017. <http://www.finlex.fi>

Rikosseuraamuslaitoksen määräys 1/004/2014. Valvotun koevapauden täytäntöönpano. Viitattu 19.2.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/valvotunkoevapaudentoimeenpano60112008.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2017a. Toimipaikat. Viitattu 2.3.2017.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2017b. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2016. 2017. Viitattu 3.3.2017.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/oerdlFh2l/Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpäätös_ja_toimintakertomus_2016.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2016a. Organisaatio. Viitattu 19.2.2017.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2016b. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015. Viitattu 16.2.2017.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2016c. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2016. Viitattu 6.3.2017.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/YQ5ZDg1GZ/2016-02_Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2016.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2013. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Viitattu 19.4.2017.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi_ja_perhetyon_periaatteet_.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2011. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020. Viitattu 11.02.2017.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/Risen_strategia_2011-2020.pdf

Tamminen, E. 2010. Päihteet, mielenterveys ja vankeus. Portti vapauteen. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 22.4.2017.

http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2487/paihteet_mielenterveys_ja_vankeus

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Vankiterveydenhuolto. Viitattu 27.2.2017.

<https://www.thl.fi/fi/thl/organisaatio/osastot-ja-yksikot/valtion-palvelut/alainen-hallinto/vankiterveydenhuolto>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Juvenes Print.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus - Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Juvenes Print.

Tyni, S. & Blomster, P. 2012. Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? Yhteiskuntapolitiikka 6/2012, 621-639.

Vankeuslaki 2005/767. Luettu 6.3.2017. <http://www.finlex.fi>

Varantola, K., Launis, V., Helin, M., Spoof, S. & Jäppinen, S. (toim.) 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Kuviot

Kuvio 1: Rikosseuraamuslaitoksen arvot, perustehtävä, keskeiset käsitteet ja visio (Rikosseuraamuslaitos 2011).	12
Kuvio 2: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiokaavio (Rikosseuraamuslaitos 2016a).	13

Taulukot

Taulukko 1: Kaikki Vangit osastoittain 1.5.2016 (Rikosseuraamuslaitos 2016c).	15
Taulukko 2: Valvottu koevapaus vuosina 2007-2015 (Rikosseuraamuslaitos 2016b, 33.)....	21

Liitteet

Liite 1: Suomenlinnan vankilan lupa haastatteluja varten	61
Liite 2: Keravan vankilan lupa haastatteluja varten.....	63
Liite 3: Jokelan vankilan lupa haastatteluja varten	65
Liite 4: Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston lupa haastatteluja varten	67
Liite 5: Sopimus haastatteluun osallistumisesta.....	69
Liite 6: Teemahaastattelun runko	70
Liite 7: Valvottu koevapaus - opas asuinkumppanille	72

Liite 1: Suomenlinnan vankilan lupa haastatteluja varten

Sivu 1/2

Sinikka Saarela
johtaja
Suomenlinnan vankila

Lupa haastatteluja varten

Opiskelemme Laurea ammattikorkeakoulussa rikosseuraamusalan sosionomikoulutuksessa ja teemme toiminnallista opinnäytetyötä valvotun koevapauden aihealueelta. Tavoitteena on tuottaa selkeä opas valvotusta koevapaudesta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen käyttöön. Oppaan ensisijaisena kohderyhmänä ovat ne, jotka asuvat samassa asunnossa valvottuun koevapauteen sijoitetun vangin kanssa. Tämän lisäksi opasta voidaan hyödyntää myös muissa vastaavissa käyttötarkoituksissa. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista.

Tarkoituksenamme on haastatella virkamiehiä Suomenlinnan, Keravan ja Jokelan vankiloista sekä tukipartion ohjaajia. Tavoitteenamme on haastatella kahta virkamiestä jokaisesta laitoksesta eli kahdeksaa virkamiestä kokonaisuudessaan. Haastattelut toteutetaan kahdessa vaiheessa, ensimmäisessä vaiheessa yksilöhaastatteluina ja toisessa ryhmähaastatteluna. Haastattelun ensimmäisellä vaiheella pyrimme saamaan käsityksen niistä keskeisistä asioista, joita oppaaseen tulisi sisältyä. Haastattelun toisessa vaiheessa on tarkoitus arvioida luonnosvaiheessa olevaa opasta ja saada yhteisymmärrys tarvittavista muutoksista. Oppaan on määrä valmistua loppuvuodesta 2017.

Haemme lupaa haastatella Suomenlinnan vankilan virkamiehiä. Haastateltavilta pyydetään erikseen suostumus haastatteluiden toteuttamiseen. Haastatteluista saatua tietoa käytetään ainoastaan tämän opinnäytetyön valmistumiseksi ja tutkimuksen tekijät ovat ainoita aineiston käyttäjiä. Valmis työ julkaistaan Laurea ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä.

Vantaalla 20.3.2017

Jari Takala

Samuli Tuhkanen

Päätös

Myönnän luvan haastatella Suomenlinnan vankilan virkamiehiä.

paikka ja pvm Hki 21.3.2017

Sinikka Saarela, johtaja

Liite 2: Keravan vankilan lupa haastatteluja varten

Sivu 1/2

Minna Saukko
johtaja
Keravan vankila

Lupa haastatteluja varten

Opiskelemme Laurea ammattikorkeakoulussa rikosseuraamusalan sosionomikoulutuksessa ja teemme toiminnallista opinnäytetyötä valvotun koevapauden aihealueelta. Tavoitteena on tuottaa selkeä opas valvotusta koevapaudesta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen käyttöön. Oppaan ensisijaisena kohderyhmänä ovat ne, jotka asuvat samassa asunnossa valvottuun koevapauteen sijoitetun vangin kanssa. Tämän lisäksi opasta voidaan hyödyntää myös muissa vastaavissa käyttötarkoituksissa. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista.

Tarkoituksenamme on haastatella virkamiehiä Suomenlinnan, Keravan ja Jokelan vankiloista sekä tukipartion ohjaajia. Tavoitteenamme on haastatella kahta virkamiestä jokaisesta laitoksesta eli kahdeksaa virkamiestä kokonaisuudessaan. Haastattelut toteutetaan kahdessa vaiheessa, ensimmäisessä vaiheessa yksilöhaastatteluina ja toisessa ryhmähaastatteluna. Haastattelun ensimmäisellä vaiheella pyrimme saamaan käsityksen niistä keskeisistä asioista, joita oppaaseen tulisi sisältyä. Haastattelun toisessa vaiheessa on tarkoitus arvioida luonnosvaiheessa olevaa opasta ja saada yhteisymmärrys tarvittavista muutoksista. Oppaan on määrä valmistua loppuvuodesta 2017.

Haemme lupaa haastatella Keravan vankilan virkamiehiä. Haastateltavilta pyydetään erikseen suostumus haastatteluiden toteuttamiseen. Haastatteluista saatua tietoa käytetään ainoastaan tämän opinnäytetyön valmistumiseksi ja tutkimuksen tekijät ovat ainoita aineiston käyttäjiä. Valmis työ julkaistaan Laurea ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä.

Vantaalla 20.3.2017

Jari Takala

Samuli Tuhkanen

Sivu 2/2

Päätös

Myönnän luvan haastatella Keravan vankilan virkamiehiä.

paikka ja pvm 9.3.17 ku

Minna Saukko, johtaja

Liite 3: Jokelan vankilan lupa haastatteluja varten

Sivu 1/2

Eeva Säisä
johtaja
Jokelan vankila

Lupa haastatteluja varten

Opiskelemme Laurea ammattikorkeakoulussa rikosseuraamusalan sosionomikoulutuksessa ja teemme toiminnallista opinnäytetyötä valvotun koevapauden aihealueelta. Tavoitteena on tuottaa selkeä opas valvotusta koevapaudesta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen käyttöön. Oppaan ensisijaisena kohderyhmänä ovat ne, jotka asuvat samassa asunnossa valvottuun koevapauteen sijoitetun vangin kanssa. Tämän lisäksi opasta voidaan hyödyntää myös muissa vastaavissa käyttötarkoituksissa. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista.

Tarkoituksenamme on haastatella virkamiehiä Suomenlinnan, Keravan ja Jokelan vankiloista sekä tukipartion ohjaajia. Tavoitteenamme on haastatella kahta virkamiestä jokaisesta laitoksesta eli kahdeksaa virkamiestä kokonaisuudessaan. Haastattelut toteutetaan kahdessa vaiheessa, ensimmäisessä vaiheessa yksilöhaastatteluina ja toisessa ryhmähaastatteluna. Haastattelun ensimmäisellä vaiheella pyrimme saamaan käsityksen niistä keskeisistä asioista, joita oppaaseen tulisi sisältyä. Haastattelun toisessa vaiheessa on tarkoitus arvioida luonnosvaiheessa olevaa opasta ja saada yhteisymmärrys tarvittavista muutoksista. Oppaan on määrä valmistua loppuvuodesta 2017.

Haemme lupaa haastatella Jokelan vankilan virkamiehiä. Haastateltavilta pyydetään erikseen suostumus haastatteluiden toteuttamiseen. Haastatteluista saatua tietoa käytetään ainoastaan tämän opinnäytetyön valmistumiseksi ja tutkimuksen tekijät ovat ainoita aineiston käyttäjiä. Valmis työ julkaistaan Laurea ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä.

Vantaalla 20.3.2017

Jari Takala

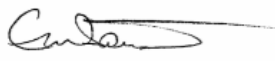

Samuli Tuhkanen

Sivu 2/2

Päätös

Myönnän luvan haastatella Jokelan vankilan virkamiehiä.

paikka ja pvm Jokelassa 20.3.2017

Eeva Säisä, johtaja

Liite 4: Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston lupa haastatteluja varten

Sivu 1 / 2

Marko Hernesmaa
johtaja
Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto

Lupa haastatteluja varten

Opiskelemme Laurea ammattikorkeakoulussa rikosseuraamusalan sosionomikoulutuksessa ja teemme toiminnallista oppinnytöitä valvotun koevapauden aihealueelta. Tavoitteena on tuottaa selkeä opas valvotusta koevapaudesta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen käyttöön. Oppaan ensisijaisena kohderyhmänä ovat ne, jotka asuvat samassa asunnossa valvottuun koevapauteen sijoitetun vangin kanssa. Tämän lisäksi opasta voidaan hyödyntää myös muissa vastaavissa käyttötarkoituksissa. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista.

Tarkoituksenamme on haastatella virkamiehiä Suomenlinnan, Keravan ja Jokelan vankiloista sekä tukipartion ohjaajia. Tavoitteenamme on haastatella kahta virkamiestä jokaisesta laitoksesta eli kahdeksaa virkamiestä kokonaisuudessaan. Haastattelut toteutetaan kahdessa vaiheessa, ensimmäisessä vaiheessa yksilöhaastatteluina ja toisessa ryhmähaastatteluna. Haastattelun ensimmäisellä vaiheella pyrimme saamaan käsityksen niistä keskeisistä asioista, joita oppaaseen tulisi sisältyä. Haastattelun toisessa vaiheessa on tarkoitus arvioida luonnosvaiheessa olevaa opasta ja saada yhteisymmärrys tarvittavista muutoksista. Oppaan on määrä valmistua loppuvuodesta 2017.

Haemme lupaa haastatella Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston alaisuudessa toimivia tukipartion ohjaajia. Haastatteltavilta pyydetään erikseen suostumus haastatteluiden toteuttamiseen. Haastatteluista saatua tietoa käytetään ainoastaan tämän oppinnytöiden valmistumiseksi ja tutkimuksen tekijät ovat ainoita aineiston käyttäjiä. Valmis työ julkaistaan Laurea ammattikorkeakoulun oppinnytöinä.

Vantaalla 20.3.2017

Jari Takala
Samuli Tuhkanen

Sivu 2/2

Päätös

Myönnän luvan haastatella Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston alaisuudessa toimivia tukipartion ohjaajia.

paikka ja pvm Vantaa 22.3.17

Marko Hernesmaa, johtaja

Liite 5: Sopimus haastatteluun osallistumisesta

SOPIMUS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA

Osallistun Jari Takalan / Samuli Tuhkasen haastatteluun, jonka perusteella he laativat opin-
näytetyönään oppaan, joka on tarkoitettu valvottuun koevapauteen sijoitetun kanssa asuville
henkilöille. Suostun siihen, että haastattelu nauhoitetaan analysointia varten. Haastattelut
litteroidaan, jonka jälkeen nauhoite tuhotaan. Haastateltavat pysyvät anonyymeina koko pro-
sessin ajan. Tätä sopimusta on tehty kaksi kappaletta.

aika ja paikka

allekirjoitus / nimenselvennys

allekirjoitus / nimenselvennys

Liite 6: Teemahaastattelun runko

1. Perustiedot / Keskeiset asiat koevapaudesta

- Mitä mielestäsi koevapauteen sijoitetun asuinkumppanille suunnatun oppaan tulisi sisältää?
- Mitä on tarkoituksenmukaista kertoa seuraavista osa-alueista vai onko mitään?
 - Tarkoitus
 - Edellytykset
 - Velvollisuudet
 - Poikkeukset
 - Asuinkumppanin oikeudet
 - Lapset
 - Muuta?

2. Vaikutukset arkeen

- Mitä vaikutuksia koevapaudella on vangin / asuinkumppanin elämään?
 - Liikkuminen erityistapauksissa
 - Juhliminen asunnossa
 - Vaikutukset käytäntöihin
 - Vaikutukset talouteen
 - Mitä on erityisesti huomioitava arjessa?

3. Tuki ja kontrolli

- Mitä tulee oppaassa tulee kertoa tuesta ja kontrollista?
 - Yhteydenpito vankilaan
 - Yhteydenpito tukipartioon
 - Valvonta
 - Neuvominen
 - Yhteydenpito
 - Tukipartio
 - Kotikäynnit
 - Toimintavelvoitepaikalla käynnit
 - Päihdetestaaminen
 - Panta ja valvontapuhelin

4. Yleisimmin kysytyt / huolta aiheuttavat asiat

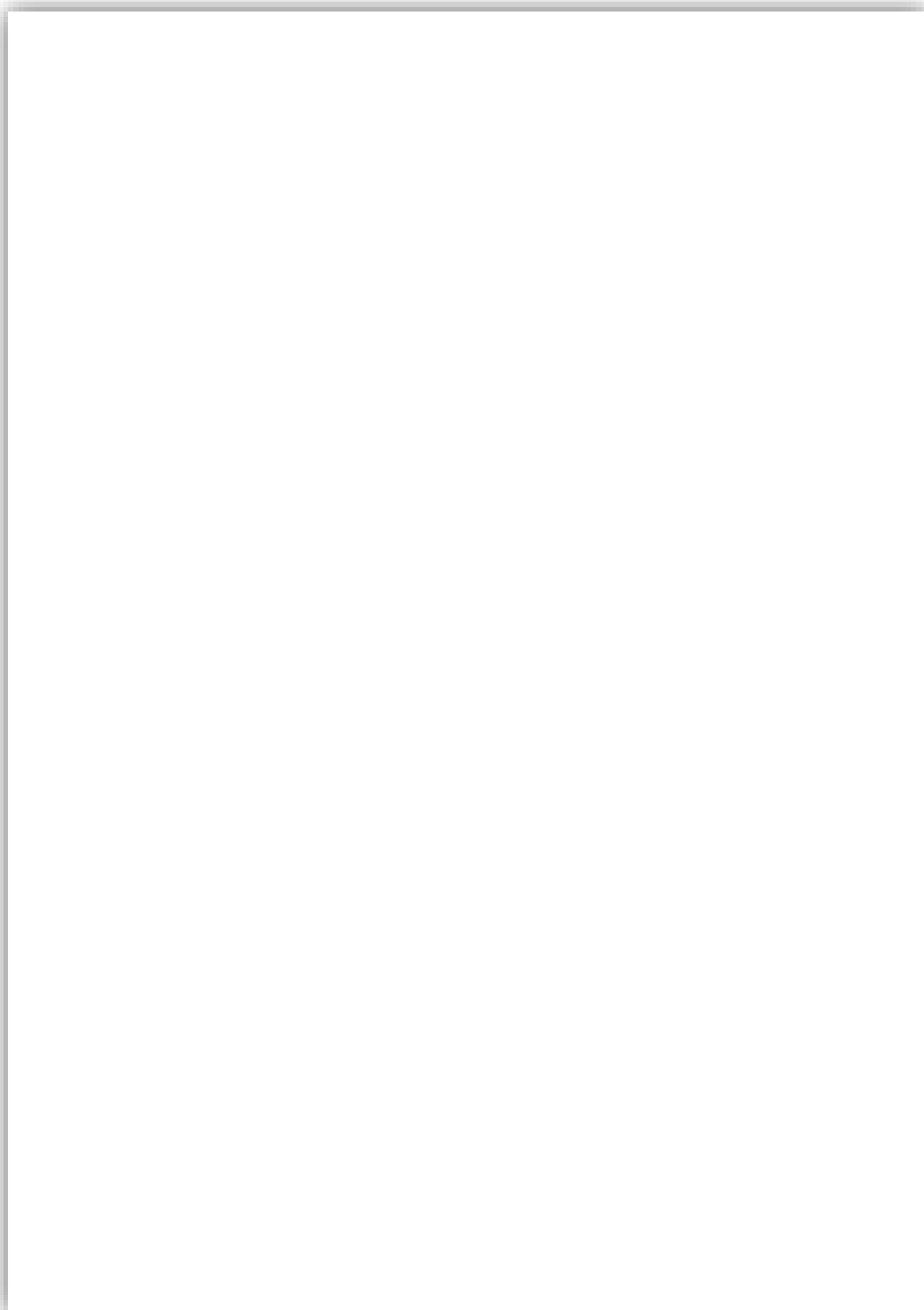
- Missä asioissa asuinkumppanit ottavat yhteyttä vankilaan?
TAI
- Missä asioissa asuinkumppanit kysyvät neuvoa tukipartiolta?

5. Oppaan hyöty asuinkumppanille

- Mitä hyötyä ajattelet oppaasta olevan?
 - Virkamiestesten työn kannalta
 - Tarve yhteydenpitoon pienenee?
 - Kysymysten ohjautuminen oikeille henkilöille?
 - Tukee selvityskäyntiä asunnossa?
 - Asuinkumppaneiden kannalta
 - Oikeudet tunnetuksi?
 - Toimintamallit tutuksi?
 - Koevapauden ymmärryksen lisääntyminen?

Liite 7: Valvottu koevapaus - opas asuinkumppanille

Sisällysluettelo

<i>Alkusanat</i>	5
<i>Mikä valvottu koevapaus on?</i>	6
<i>Mitkä ovat koevapauden yleiset ehdot?</i>	7
<i>Miten valvontaa toteutetaan?</i>	12
<i>Miten tukea koevapaudessa olevaa?</i>	15
<i>Miten toimia, jos koevapauden ehtoja ei noudateta?</i>	16
<i>Miten koevapaus vaikuttaa asuinkumppaneiden elämään?</i>	17
<i>Miten toimia poikkeavissa tilanteissa?</i>	19
<i>Yhteystietosivu</i>	21
<i>Lähteet</i>	22

Alkusanat

Valvottu koevapaus otettiin uutena vankeuden loppuosan suorittamisen muotona käyttöön vuonna 2006. Se on koettu tervetulleena uudistuksena siirryttäessä kohti avoimempaa rangaistusten täytäntöönpanoa. Koevapaudessa olevien määrä onkin kasvanut tasaisesti vuosien kuluessa.

Tämä opas on tarkoitettu ensisijaisesti valvotussa koevapaudessa olevan asuinkumppanille. Opas soveltuu myös koevapauteen sijoitetun toimintavelvoitteeseen liittyville tahoille, kuten työnantajille tai kuntoutuspaikoille. Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta valvotusta koevapaudesta ja siihen liittyvistä viranomaisten toiminnoista sekä samassa asunnossa asuvien oikeuksista.

Tämä opas on laadittu opinnäytetyönä yhteistyössä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen kanssa. Opinnäytetyön tilaajana on toiminut Suomenlinnan vankila. Muina yhteistyötahoina ovat toimineet Keravan vankila, Jokelan vankila sekä tukipartio.

Vantaalla 20.10.2017

Tekijät

Jari Takala

Samuli Tuhkanen

Mikä valvottu koevapaus on?

Valvottu koevapaus on ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuun sijoittuva ajanjakso, jonka vanki saa viettää vankilan ulkopuolella valvonnan alaisena. Koevapauden tarkoituksena on ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan.

Valvottu koevapaus voi alkaa aikaisintaan kuusi kuukautta ennen vankilasta vapautumista. Koevapauteen voidaan sijoittaa vanki, joka suorittaa määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta. Vankila selvittää vangin edellytykset sijoittua valvottuun koevapauteen.

Koevapaus on osa vankeusrangaistusta, joten siihen liittyy tiettyjä laissa määriteltyjä ehtoja ja velvollisuuksia. Koevapauteen lähtevälle laaditaan yksilöllinen suunnitelma sekä viikoittainen aikataulu. Suunnitelmassa määritellään tarkemmat ehdot, joita vangin tulee noudattaa.

Koevapaus on osa vankeutta, ei aikaistettu vapautuminen.

Mitkä ovat koevapauden yleiset ehdot?

SOPIVA ASUNTO

Koevapaus edellyttää, että vangilla on siihen soveltuva asunto. Asuntona voi olla myös hoitoon, kuntoutukseen tai vastaavaan soveltuva paikka. Vangin on suostuttava siihen, että Rikosseuraamuslaitos selvittää asunnon tai muun asuinpaikan soveltuvuuden.

ASUINKUMPPANIN SUOSTUMUS

Jos asunnossa asuu muita henkilöitä, Rikosseuraamuslaitos selvittää heidän suostumuksensa valvotun koevapauden suorittamisesta asunnossa ja siihen liittyvistä valvontakäynneistä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus päästä asuntoon ennalta ilmoittamatta koevapauden aikana.

Täysi-ikäisiltä asuinkumppaneilta pyydetään kirjallinen suostumus siihen, että koevapaus voidaan suorittaa samassa asunnossa.

Koevapautta ei voida aloittaa asunnossa, mikäli joku asunnossa asuvista henkilöistä vastustaa sitä perustellusta syystä. Täysi-ikäisten asuinkumppaneiden on annettava suostumus omasta vapaasta tahdostaan ja kirjallisena. Lisäksi alle 18-vuotiaiden henkilöiden mielipide on selvitettävä.

LAPSEN MIELIPITEEN SELVITTÄMINEN

Lain mukaan samassa asunnossa asuvan lapsen mielipide on selvittävä. Näin ollen huoltajan tulee keskustella asiasta lapsen kanssa hyvissä ajoin ennen mielipiteen selvittämistä. Lähtökohtana on, ettei tieto vankilassa olostä ja koevapauteen pääsemisestä tule lapselle vasta silloin, kun viranomaisn selvittää mielipidettä. Rikosseuraamuslaitos pyytää myös toisen huoltajan suostumuksen lapsen mielipiteen selvittämisestä, mikäli tämä ei asu samassa asunnossa.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi lähtökohtaisesti selvittää lapsen mielipiteen, mutta tarvittaessa lapsen mielipide voidaan selvittää myös lastensuojeluviranomaisen avustuksella. Lasta on kuitenkin kuultava lastensuojeluviranomaisen kanssa, mikäli tämä on ollut huostaanotettuna tai muulla tavoin lastensuojelutoimenpiteiden kohteena. Lastensuojeluviranomaisn osallistuu kuulemiseen myös silloin, jos lapsi ei ole asunut aikaisemmin vangin kanssa samassa asunnossa tai he eivät ole tavanneet vankilatuomion aikana taikka tapaamisesta on pitkä aika.

Koevapautta ei voida aloittaa asunnossa, mikäli lapsi vastustaa sitä perustellusta syystä ja hän on ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kypsä arvioimaan asiaa.

ASUNNOSSA PYSYMINEN

Koevapaudessa oleva ei saa lähtökohtaisesti poistua asunnostaan klo 21.00- 06.00 välisenä aikana. Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei hän voi tuona aikana osallistua kaikkiin arkisiin askareisiin, joita voi olla vaikkapa roskien vienti asunnon ulkopuolelle tai lemmikin ulkoiuttaminen. Tästä aikarajoitteesta voidaan poiketa yksittäistapauksissa ennalta arvaamattoman ja pakottavan syyn vuoksi tai vankilan harkinnan mukaisesti.

MÄÄRITELTY LIKKUMA-ALUE

Koevapauteen sijoitetulle määrätään liikkuma-alue, jolta ei saa poistua ilman erillistä lupaa. Yleensä liikkuma-alue rajataan siihen paikkakuntaan, jossa vanki asuu. Toimintavelvoiteaikana liikkuma-alueeseen voi kuulua myös siihen oleellisesti liittyvät paikkakunnat. Koevapauteen voidaan tarvittaessa asettaa myös muita rajoituksia, jotka liittyvät paikkoihin tai henkilöihin.

TOIMINTAVELVOLLISUUS

Koevapauden yhtenä keskeisenä sisältönä on toimintavelvollisuus. Koevapaudessa olevan on käytävä töissä tai osallistuttava koulutukseen, kuntoutukseen, toimintaohjelmiin tai muuhun vastaavaan toimintaan. Toimintavelvoite määritellään jokaisen kohdalla yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Rikosseuraamuslaitos selvittää koevapautteen sijoitettavan suostumuksella toimintapaikan soveltuvuuden.

SITOUTUMINEN PÄIHTEETTÖMYYTEEN

Koevapaudessa on noudatettava päihteettömyyttä. Koevapaudessa oleva ei saa käyttää huumeaineita, alkoholia, dopingaineita tai mitään muuta päihdyttävää ainetta. Päihteettömyyttä valvotaan puhalluskokeilla, sylki- ja virtsanäytteillä sekä tarvittaessa verikokeella.

YHTEYDENPITOVELVOLLISUUS

Valvotussa koevapaudessa olevan tulee soittaa vankilaan viikkoaikataulun mukaisesti. Soittojen lisäksi koevapauteen sijoitetun on käytävä ilmoittautumassa sovituin väliajoin ja erikseen pyydettyäessä Rikosseuraamuslaitoksen nimeämässä paikassa. Lähtökohtaisesti tapaamiset pyritään järjestämään vankilassa.

Tapaamiset sovitaan ennalta koevapauteen sijoitetun kanssa ja niiden tarve määritellään yksilöllisen kokonaisarvion perusteella. Valvontatapaamisia on vähintään kaksi kertaa kuukaudessa, mutta alkuun koevapauteen sijoitettua tavataan yleensä viikoittain. Valvontatapaamisten aikana keskustellaan edeltäneestä viikosta ja sovitaan seuraavan / seuraavien viikkojen aikataulu. Koevapaudessa olevan on saavuttava tapaamisiin yksin, joten mukaan ei voi ottaa esimerkiksi lasta tai lemmikkiä.

Miten valvontaa toteutetaan?

TEKNISET VÄLINEET

Valvottuun koevapauteen sijoitettua valvotaan teknisen valvontalaitteiston avulla. Ennen koevapauteen lähtöä vangin nilkkaan asennetaan panta, ja lisäksi mukaan annetaan paikannuslaite. Paikannuslaitetta on pidettävä aina mukana ja päällä. Paikannuslaite on myös muistettava ladata päivittäin.

Panta ja paikannuslaite

Koevapaudessa olevan tulee vastata aina paikannuslaitteeseen sen soidessa. Hänen tulee myös ilmoittaa etukäteen vankilaan, mikäli käy uimahallissa, kirkossa tai muissa vastaavissa paikoissa, joissa vastaaminen voi olla vaikeaa.

Paikannuslaitteeseen voidaan soittaa kaikkina vuorokaudenaikoina.

VALVONTAKÄYNNIT ASUNNOSSA JA TOIMINTAVELVOLLISUUSPAIKALLA

Pääsääntöisesti valvontakäynnit asunnossa tai toimintavelvoitepaikassa tekee tukipartio. Tukipartio koostuu yleensä kahdesta Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehestä, jotka kulkevat siviilivaatetuksessa ja tunnuksettomalla ajoneuvolla. Käynnit pyritään toteuttamaan huomiota herättämättä.

Tukipartio liikkuu tunnuksettomalla ajoneuvolla ja siviilivaatteissa

Tukipartion tehtävänä on valvoa päihteettömyyttä ja muiden velvollisuuksien noudattamista sekä antaa tarvittavaa tukea valvottuun koevapauteen sijoitetulle. Käyntien yhteydessä tehdään päihdetestausta sekä keskustellaan päivittäisen arjen ja koevapauden sujumisesta.

Tarkastuskäyntejä voidaan tehdä mihin vuorokauden aikaan tahansa. Käynneistä voi näin ollen aiheutua häiriötä myös asuinkumppanille.

Asunnon ja toimintaveloittepaikan lisäksi valvontakäyntejä voidaan toteuttaa myös muussa sopivaksi katsotussa paikassa. Tukipartiolle voi myös poikkeavissa tilanteissa esittää toiveita tapaamisajankohdan tai -paikkaan liittyen.

Miten tukea koevapaudessa olevaa?

Koevapauden suorittaminen ja siinä onnistuminen on yksinomaan siihen sijoitetun henkilön vastuulla. Asuinkumppani ei siis ole velvollinen huolehtimaan koevapauteen liittyvistä velvoitteista. Toisaalta koevapaus voi olla myös yhteinen projekti, jossa asuinkumppani tukee ja kannustaa sen onnistumisessa. Asuinkumppani voi halutessaan tukea koevapaudessa olevaa esimerkiksi muistuttamalla eri toimista, jotka liittyvät koevapauteen.

Koevapaudessa olevaa voi tukea myös omalla toiminnallaan. Koevapauden yhtenä ehtona on päihteettömyys, joten asuinkumppani voi vaikkapa omalla esimerkillään kannustaa päihteettömyyteen. Asuinkumppanin on hyvä olla tietoinen siitä, että alkoholituotteiden nauttiminen tai juhlien järjestäminen samassa tilassa voi asettaa koevapauteen sijoitetun vaikeaan tilanteeseen.

Miten toimia, jos koevapauden ehtoja ei noudateta?

Ehtojen rikkomisesta saa ja kannattaa ilmoittaa. Ilmoittaminen voi edesauttaa koevapauteen sijoitettua saamaan tarvitsemaansa tukea ja apua ongelmaansa. Koevapauteen sijoitettu on antanut suostumuksensa kirjallisesti siihen, että Rikosseuraamuslaitos on tarpeen vaatiessa yhteydessä koevapauden täytäntöönpanoon liittyviin viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin.

Koevapauteen liittyvät tahot voivat myös salassapitoa koskevien säännösten estämättä ilmoittaa Rikosseuraamuslaitokselle esimerkiksi ehtojen rikkomisesta. Asuinkumppani voi siis olla yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen edustajaan, mikäli epäilee ehtojen rikkomista tai uskoo henkilön tarvitsevan lisätukea.

Koevapauden ehtojen rikkomisesta seurauksena voi olla suullinen huomautus, kirjallinen varoitus tai koevapauden peruttaminen joko määräajaksi tai kokonaan. Koevapaus voidaan peruuttaa, jos koevapauteen sijoitettu syyllistyy rikokseen tai törkeästi ja tahallisesti rikko koevapauden velvollisuuksia. Jos koevapaus peruutetaan, on rangaistuksen loppuaika suoritettava vankilassa.

Miten koevapaus vaikuttaa asuinkumppaneiden elämään?

Koevapaudella voi olla paljon positiivisia vaikutuksia asuinkumppanin arkeen. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että toinen lasten huoltajista pääsee kotiin auttamaan päivittäisissä arjen askareissa. Koevapauden myötä on myös mahdollista saada tukea arjen haasteisiin. Yhtenä koevapauden hyvänä puolena onkin normaaliin arkeen totuttelu tuetusti.

Koevapaus mahdollistaa yhteisen ajan perheen kanssa

Toisaalta koevapaus voi myös haastaa ja mitata suhdetta. Arkeen totuttelu voi esimerkiksi viedä ajateltua enemmän aikaa. Aikaisempi yhteiselo ei myöskään välttämättä takaa sen sujuvaa jatkoa. Mitä jos yhdessä oleminen tai asuminen ei sujukaan?

Asuinkumppani on omalta osaltaan suostunut siihen, että koevapaus on voitu aloittaa samassa asunnossa. Koevapauden ei kuitenkaan tule vaikeuttaa asuinkumppanin elämää. Mikäli tilanne mutkistuu koevapauden aikana, on asuinkumppanilla oikeus peruuttaa suostumuksensa. Tällaisessa tilanteessa asuinkumppanin on syytä olla yhteydessä vankilaan sopiakseen käytännön järjestelyistä. Peruutuksen tulee olla kirjallinen ja siihen tulee olla perusteltu syy.

Koevapaudessa voidaan tuolloin pyrkiä järjestämään toinen asunto vankilan avustuksella. Rikosseuraamuslaitos selvittää, voidaanko koevapautta jatkaa muussa asunnossa vai onko se peruutettava kokonaan. Koevapaus voi jatkua, vaikka asuinkumppani peruuttaisi-kin suostumuksensa, mikäli muut edellytykset ovat edelleen voimassa.

Asuinkumppanilla on oikeus peruuttaa suostumuksensa.

Miten toimia poikkeavissa tilanteissa?

Asuinkumppanin voi kertoa koevapaudessa olevalle omista odotuksistaan ja mahdollisista yhteisistä menoista, että tämä voi keskustella niistä vastuutyöntekijänsä kanssa. Suunniteltaessa esimerkiksi yhteistä matkaa toiselle paikkakunnalle, on asia tuotava esille riittävän ajoissa, jotta se ehditään käsittelemään vankilassa.

Lupa poikkeamaan annetaan yksilöllisen ja tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Mille tahansa poikkeamalle ei siis myönnetä lupaa. Käsittelyn jälkeen koevapaudessa oleva saa asiasta kirjallisen päätöksen.

Koevapauteen sijoitetulle voidaan yksittäistapauksessa antaa lupa olla noudattamatta koevapauteen sisältyvää määräystä, mikäli se on tarpeellista koevapauteen sijoitetun perheeseen, terveydenhuoltoon, toimeentuloon taikka työ-, koulutus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvästä tai muusta vastaavasta hyväksyttävästä syystä.

Liikkuma-alueesta poikkeaminen voi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun kyseessä on lähisukulaisen häät tai hautajaiset toisella paikkakunnalla. Vastaavasti toimintavelvoitteesta poikkeaminen saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun koevapaudessa olevalla tai hänen lapsellaan on terveydenhuoltokäynti.

YLLÄTTÄVIEN TILANTEIDEN SATTUESSA

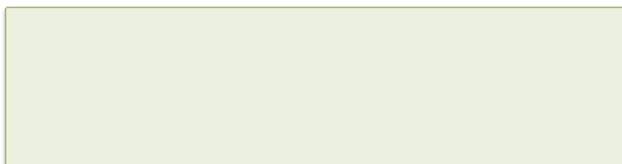
Elämässä kaikki ei mene aina suunnitelmien mukaisesti. Sama pätee myös koevapauden aikaan elämään. Eteen voi tulla hyvinkin ennalta-arvaamattomia ja yllättäviä tilanteita. Voi olla, että koevapaudessa oleva joutuu tällaisten tapahtumien seurauksena poikkeamaan hänelle määrätystä koevapauden ehdoista.

Koevapaudessa oleva voi olla noudattamatta hänelle määrättyjä ehtoja, jos se on yksittäistapauksessa välttämätöntä. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos koevapaudessa oleva tai samassa asunnossa asuva lähiomainen sairastuu äkillisesti. Toisinaan myös muut yllättävät tapahtumat, kuten liikenneongelmat tai sääolosuhteet voivat aiheuttaa tilanteen, joka estää noudattamasta koevapauden ehtoja.

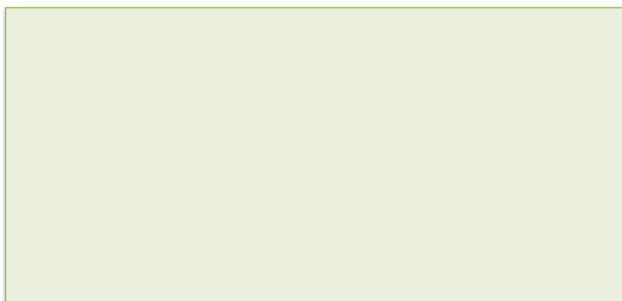
Koevapaudessa oleva on velvollinen ilmoittamaan tällaisesta äkillisestä tilanteesta mahdollisimman pian Rikosseuraamuslaitokselle. Tapahtuneesta on myös toimitettava riittävän tarkka selvitys. Rikosseuraamuslaitos käsittelee jokaisen ehtojen noudattamatta jättämisen.

Yhteystietosivu

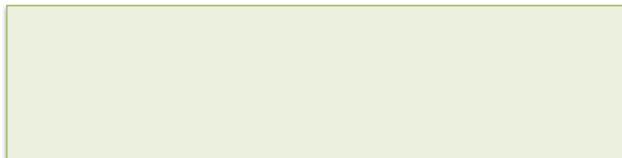
Vankilan yhteystiedot

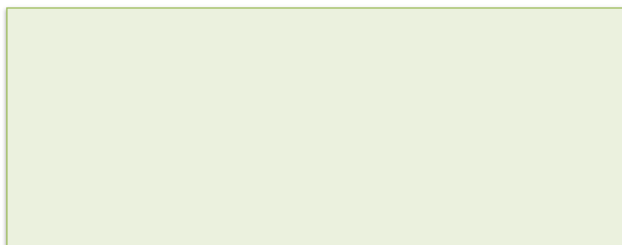
Vastuutyöntekijät

Tukipartio

Muita yhteystietoja:

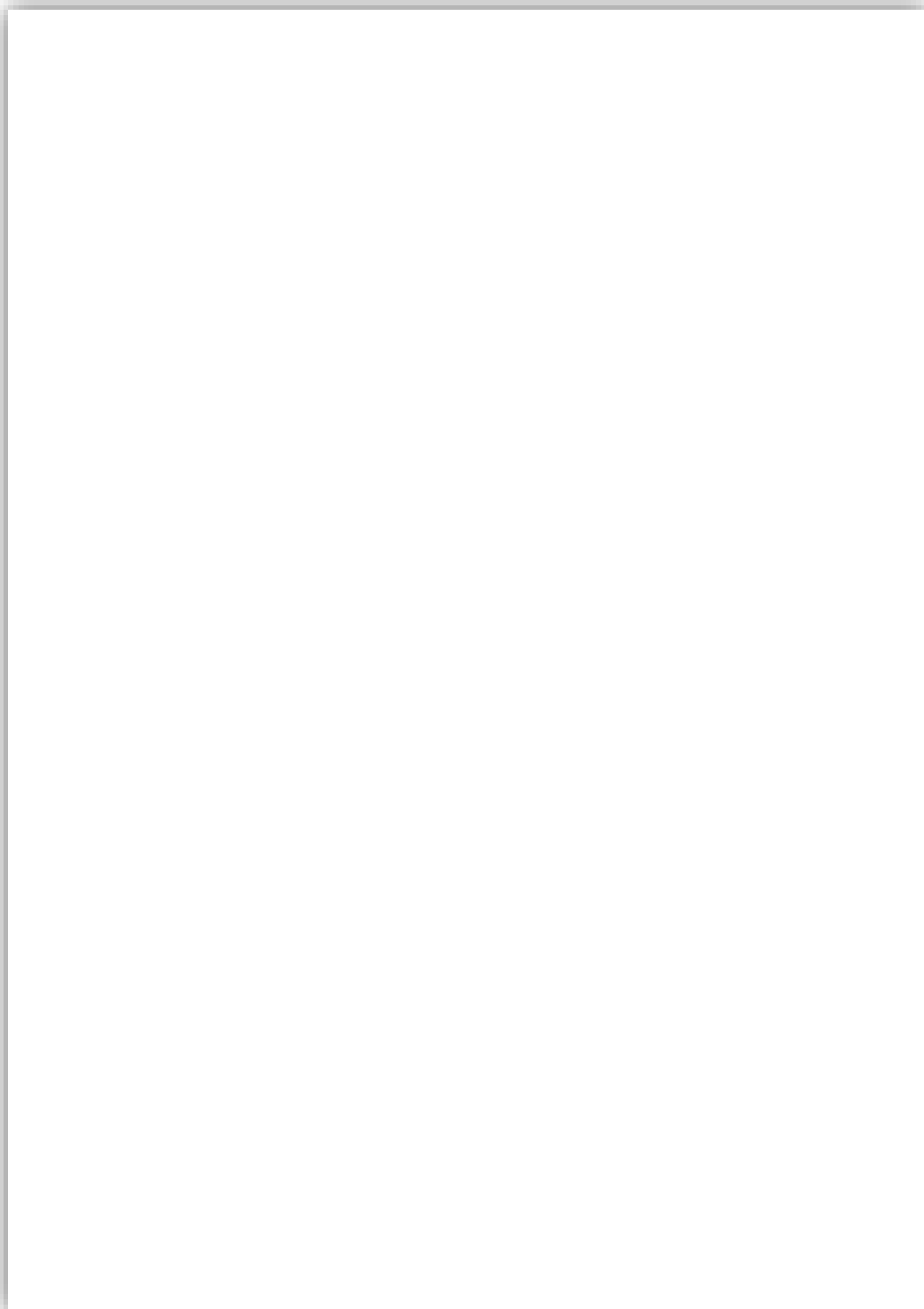
Lähteet

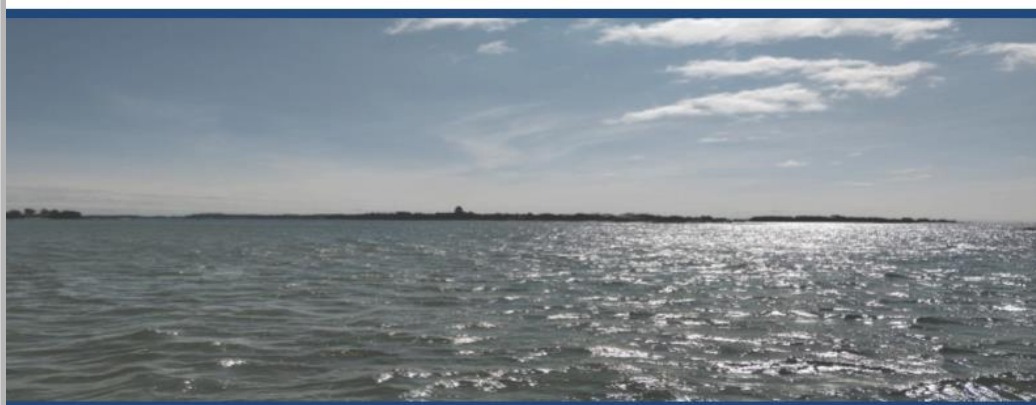
Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013

Lastensuojelulaki 417/2007

Rikosseuraamuslaitoksen määräys valvotun koevapauden täytäntöönpanosta 1/004/2014

Valtioneuvoston asetus valvotusta koevapaudesta 1076/2013

Valvottu koevapaus
opas asuinkumppanille